

Hoe het geheugen mogelijk beïnvloed wordt door politici en onderzoekers

Het gebruik van elaboratieve retentietechnieken in de APB en een VIOT-conferentie en een
vergelijking met TEDtalks

Masterscriptie

20 EC

Nanouk Bel

s1628305

Neerlandistiek

Specialisatie Taalbeheersing van het Nederlands

Faculteit Geesteswetenschappen

Universiteit Leiden

Begeleiders: Prof. dr. J.C. de Jong en M.J.Y. Wackers MA

Tweede lezer: dr. L. van Poppel

Juli 2016

Voorwoord

Mijn thesis is klaar! Na een half jaar hard werken hieraan, naast mijn stage bij Libelle en een vak dat ik nog moest afronden, is het gelukt om mijn studie af te ronden met een scriptie. Vooral de laatste twee maanden waren hard doorwerken, nadat ik mijn dipje had gehad (waarom doe ik dit eigenlijk, ik heb nog geen woord op papier en heb nog maar twee maanden!). Maar stiekem had ik al best veel gedaan: de codering en analyses waren af, alle theorieën zaten in mijn hoofd, dus eigenlijk was het alleen nog maar een kwestie van opschrijven en conclusies uit de resultaten halen. Maar ja, dan moet je beginnen met schrijven – altijd het lastige deel. Gewoon beginnen dan maar en vaak laten nalezen door mijn begeleiders. Waarvoor heel veel dank! De feedback die jullie me gaven op mijn geschreven teksten en de vragen en discussie die opkwamen tijdens een van onze afspraken heeft me steeds weer op weg geholpen. Na de afspraken wilde ik altijd weer snel aan de slag met mijn thesis. Helaas kon dat niet altijd, aangezien ik dus ook nog een vak volgde en stageliep – waar ik overigens ook veel geleerd heb.

Waar bleef mijn sociale leven, zou je je kunnen afvragen. Die heeft het denk wel te verduren gehad inderdaad. Als ik echt druk bezig was, vooral de laatste maanden dus, kon ik best wel bot en kortaf overkomen. En via WhatsApp werd dat er natuurlijk niet beter op. Gelukkig wist iedereen dat ik druk was en had ik het vroegtijdig aangekondigd dat ik het waarschijnlijk niet meende als ik heel boos overkwam. En toch heb ik alles kunnen doen dit semester. Mijn thesis is klaar, mijn stage en mijn vak afgerond, én ik heb nog af en toe sociaal kunnen doen. Waarna ik uiteraard weer terug onder mijn steen kroop. Heel fijn dat mijn ouders me (meestal) rustig lieten werken als ik achter mijn laptop zat. En dat ik niet na behoefde te denken over het eten natuurlijk. Een weekje op het huisje van mijn broer passen hielp ook goed voor het meepakken van de avonduurtjes aan mijn thesis werken. En mijn zus heeft haar kritische vermogen weer eens getest door het nalezen van mijn scriptie, waarbij ze op goede dingen stuitte. Altijd lastig om je eigen tekst na te lezen – je weet immers zelf altijd wat je bedoelt. Ik ga in ieder geval op een welverdiende vakantie, al zeg ik het zelf, en weer even wat meer tijd besteden aan mijn sociale leven.

Voorhout, 15 juli 2016

Nanouk Bel

Inhoudsopgave

Voorwoord	II
Samenvatting	V
1 Inleiding	1
2 Theoretisch kader: het geheugen en elaboratie	3
2.1 <i>Het geheugen</i>	3
2.1.1 Sensorisch geheugen	4
2.1.2 Het kortetermijngeheugen	4
2.1.3 Het werkgeheugen	4
2.1.4 Het langetermijngeheugen	6
2.1.5 Het encodeerproces: organisatie, visualisatie en elaboratie	6
2.2 <i>Elaboratieve retentietechnieken</i>	7
2.2.1 De anekdote	8
2.2.2 De vraagfiguren	12
3 Methode	16
3.1 <i>De corpora en het vergelijkingscorpus</i>	16
3.2 <i>Onderzoeksvragen</i>	19
3.3 <i>Het codeboek</i>	19
3.3.1 Het codeboek: de anekdote	20
3.3.2 Het codeboek: De vraagfiguren	21
3.3.3 De toepassing van het codeboek	23
4 Resultaten	25
4.1 <i>De anekdote</i>	26
4.2 <i>De vraagfiguren</i>	28
4.2.1 De letterlijke vraag	28
4.2.2 De quaestie	29
4.2.3 De retorische vraag	30
4.2.4 De subiectie	32

5 Conclusies en discussie	34
5.1 <i>Het gebruik van elaboratieve retentietechnieken in de APB en bij VIOT</i>	34
5.1.1 De anekdote	34
5.1.2 De vraagfiguren	37
5.2 <i>Verschillen en overeenkomsten tussen genres</i>	38
Bibliografie	43
Bijlage A De codering van anekdotes en vraagfiguren in de corpora (Atlas.ti-bestand)	46
Bijlage B De aantallen, lengtes en percentages per retentietechniek en per spreker	46
Bijlage C Het aantal elaboratieve retentietechnieken per politieke partijen	46

Samenvatting

Theorieën over hoe het geheugen werkt bestaan al minstens vijftig jaar, maar kennis over hoe het geheugen beïnvloed kan worden door sprekers is nog beperkt. Politici of onderzoekers die een toespraak of presentatie houden, willen dat het publiek iets meeneemt uit hun woorden – dat zij iets onthouden uit de toespraak of presentatie. Hiervoor kunnen geheugentheorieën een uitkomst bieden: deze leggen uit hoe informatie wordt verwerkt en uiteindelijk in het langetermijngeheugen terecht kan komen. Geheugentheorieën stellen dat informatie via het sensorisch geheugen naar het kortetermijngeheugen gaat, om vervolgens doorgestuurd te worden naar het werkgeheugen wanneer de informatie als relevant bevonden wordt. In het werkgeheugen wordt de informatie verbonden aan de kennis die is opgeslagen in het langetermijngeheugen – dit proces wordt ook wel elaboratie genoemd. In het langetermijngeheugen wordt informatie opgeslagen, die later teruggehaald kan worden – het proces van retentie. Beide processen zijn het hoofdonderwerp van deze thesis, alleen worden deze niet onderzocht met behulp van de geheugentheorieën, maar door te analyseren hoe sprekers gebruikmaken van manieren om het publiek hun informatie te laten onthouden. Hier zijn namelijk zogenoemde retentietechnieken voor, die de spreker kan inzetten zodat hun woorden wellicht beter worden onthouden. Het proces van elaboratie wordt meegenomen wanneer alleen de elaboratieve retentietechnieken geanalyseerd worden: de technieken die ervoor kunnen zorgen dat oude en nieuwe informatie (gemakkelijker) aan elkaar verbonden wordt in het geheugen.

Het onderzoek dat in deze scriptie wordt beschreven, heeft zich beperkt tot het analyseren van twee elaboratieve retentietechnieken: de anekdote en de vraagfiguur. De vraagfiguur heeft vier subtechnieken: de letterlijke vraag, de quaestie, de retorische vraag en de subjectie. Het gebruik van deze retentietechnieken is onderzocht in twee corpora en een vergelijkingscorpus: politici die spreken in de Algemene Politieke Beschouwingen (APB-corpus), communicatieonderzoekers die een presentatie geven tijdens een VIOT-conferentie en sprekers tijdens een TED-conferentie. Statistische analyses waren hiervoor uitgevoerd op het aantal voorkomens van de retentietechnieken, de lengte per retentietechniek en het percentage dat een retentietechniek gemiddeld innam in een toespraak of presentatie. Met deze statistische analyse konden de verschillen tussen de genreconventies van de corpora en het vergelijkingscorpus verklaard worden. Voor het APB en het VIOT is tevens een tekstuele analyse uitgevoerd, om te weten te komen op welke manieren sprekers uit deze corpora gebruik maakten van de retentietechnieken.

De resultaten lieten zien dat de statistische analyse niet geleid heeft tot bewijs voor het verschil in gebruik van retentietechnieken, hoewel dit verschil wel uit de tekstuele analyse van

de vraagfiguren bleek. De tekstuele analyse liet zien dat de hoofddoelen van de sprekers in de verschillende genres gestimuleerd worden door het gebruik van de verschillende vraagtechnieken. Zo gebruiken APB-sprekers veelal de quaestie om hun hoofddoel overtuigen te bewerkstelligen, terwijl VIOT-sprekers vooral de subiectie gebruiken om het publiek nieuwsgierig te maken naar de informatie die zij willen overbrengen. De sprekers bij TEDtalks gebruiken weer meer retorische vragen, die de gedeelde waardeoordelen en emoties uitdrukken en waardoor het publiek wellicht geïnspireerd wordt. De tekstuele analyse van de anekdote liet daarentegen niet veel verschillen zien tussen de genres. Deze en andere, minder eenduidige, resultaten worden besproken in de thesis en vervolgens bediscussieerd.

1 Inleiding

Bij het schrijven en voordragen van een speech grijpen sommige sprekers meteen naar de anekdote om de aandacht van het publiek te krijgen en vast te houden. Door middel van een kort verhaal, een vertelling over een gebeurtenis die sprekers vaak zelf hebben meegemaakt, proberen ze het publiek meer te betrekken bij hun toespraak. Maar waarom eigenlijk? Waarschijnlijk omdat zij dit vaker hebben gezien bij andere sprekers en bij de toespraken die zij hebben onthouden. En dat is een van de hoofddoelen van een toespraak: de boodschap zó overbrengen dat het publiek er wellicht iets mee zal doen.

Hoe zou een spreker ervoor kunnen zorgen dat de toespraak onthouden wordt door het publiek? Adviesboeken voor toespraken en presentaties hebben daar antwoord op, maar zijn vaak niet gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek naar de effectiviteit en het gebruik van deze adviezen in de praktijk. Wel zijn er verschillende theorieën over het geheugen ontwikkeld, die zouden kunnen verklaren hoe een toespraak onthouden wordt (o.a. Atkinson & Shiffrin, 1968; Baddeley & Hitch, 1974). Deze geheugentheorieën suggereren dat informatie wordt verwerkt via het sensorisch geheugen, dat de informatie waarneemt. Vervolgens komt deze informatie in het kortetermijngeheugen waar het tijdelijk wordt opgeslagen, zodat het in het werkgeheugen verbonden kan worden met de informatie die is opgeslagen in het langetermijngeheugen (o.a. Atkinson & Shiffrin, 1968; Baddeley, Eysenck & Anderson, 2015). Wanneer dit zogenoemde proces van elaboratie afgelopen is, kan de informatie opgeslagen worden in het langetermijngeheugen. Hier kan het later weer teruggehaald worden – de zogenoemde retentie. Sprekers zouden op dit gebied invloed kunnen uitoefenen voor het stimuleren van het publiek om hun woorden te onthouden: zij kunnen gebruikmaken van zogenoemde elaboratieve retentietechnieken (o.a. Wackers, De Jong & Andeweg, 2016). Twee daarvan worden onderzocht in deze thesis: de anekdote en de vraagfiguur.

Deze twee retentietechnieken zijn geselecteerd, omdat de anekdote frequent wordt geadviseerd in presentatieadviesboeken en de vraagfiguren blijken vaak gebruikt te worden in toespraken of presentaties (naar Wackers et al., 2016: 298). Deze retentietechnieken kunnen gezien worden als een onderdeel van de verwerking in het geheugen: wanneer men een anekdote of een vraagfiguur hoort, vindt elaboratie plaats in het geheugen van de luisteraar en wordt men bij het verhaal betrokken (i.e. identificatie of transportatie: o.a. De Graaf, Hoeken, Sanders & Beentjes, 2012; Moyer-Gusé, 2008; Hoeken & Anderiesse, 1992). De anekdote en vraagfiguren kunnen door sprekers gebruikt worden om de retentie bij het publiek te vergroten en kunnen gezien worden als elaboratieve retentietechnieken. Met behulp van deze technieken wordt getracht het publiek te betrekken bij de toespraak en te laten nadenken over de woorden van de spreker tijdens de toespraak. Dit kan vervolgens leiden tot betere retentie: de informatie

wordt opgeslagen in het langetermijngeheugen en kan later opgehaald worden (o.a. Baddeley et al., 2015; Mayer, 2009). Er is echter weinig bekend over in hoeverre en op welke manier deze geadviseerde technieken in de praktijk gebruikt worden. In deze thesis zal juist de kennis van de wetenschappelijke literatuur over het geheugen gelinkt worden aan het gebruik van de retentietechnieken in de praktijk. Daarnaast zal de anekdote in verband gebracht worden met theorieën over narratieve persuasie: identificatie en transportatie van het publiek kunnen wellicht een verklaring zijn voor een verhoogde retentie (o.a. De Graaf et al., 2012). Door het betrekken van deze theorieën geeft het onderzoek een aanvulling op de bestaande wetenschappelijke kennis over het gebruik van anekdotes.

Het daadwerkelijke gebruik van de retentietechnieken anekdote en vraagfiguren zal worden geanalyseerd aan de hand van corpora van sprekers uit twee beroepsgroepen die vaak presentaties of toespraken geven: sprekende professionals en professionele sprekers (naar Wackers et al., 2016). Op de conferentie van Vereniging Interuniversitair Overleg Taalbeheersing (VIOT) geven wetenschappers, oftewel sprekende professionals, een toespraak over hun onderzoek. Daarnaast bestaat het tweede corpus uit de toespraken die fractievoorzitters van politieke partijen in de Tweede Kamer geven tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen. Zij kunnen gezien worden als professionele sprekers. Voor een uitbreiding van de genreanalyse tussen de corpora zal een Engelstalig corpus worden betrokken. Mijnders (2015) heeft de anekdote en de vraagfiguren geanalyseerd in TEDtalks, waardoor haar analyse vergeleken kan worden met het gebruik van de elaboratieve retentietechnieken in VIOT-presentaties en APB-toespraken. Allereerst zal onderzocht worden op welke manieren de elaboratieve retentietechnieken als de anekdote en vraagfiguren gebruikt worden door professionele sprekers (APB) en sprekende professionals (VIOT). Hiervoor zal eerst een kwantitatieve analyse plaatsvinden, die nodig zijn voor het interpreteren van de mogelijke verschillen tussen de corpora. Na deze kwantitatieve analyse volgt een kwalitatieve analyse: mogelijke genreverschillen en -overeenkomsten in het gebruik van deze elaboratieve retentietechnieken tussen de sprekers uit de verschillende corpora kunnen wellicht verklaard worden middels deze kwalitatieve analyse.

In het theoretisch kader (hoofdstuk 2) zullen het geheugen en de geheugentheorieën toegelicht worden, waarna toegespitst wordt op elaboratie en de elaboratieve retentietechnieken de anekdote en de vraagfiguren. Vervolgens wordt het thesisonderzoek beschreven, waarbij de focus vooral ligt bij het gebruik van de anekdote en de vraagfiguren in de geselecteerde corpora.

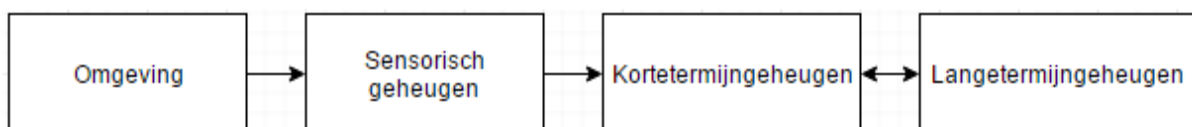
2 Theoretisch kader: het geheugen en elaboratie

In dit hoofdstuk zullen geheugentheorieën toegelicht worden, zodat een beter beeld gecreëerd wordt over informatieverwerking en waar wellicht de retentie bevorderd kan worden (in paragraaf 2.1.1 t/m 2.1.4). Deze geheugentheorieën kunnen gebruikt worden en worden ook gebruikt bij het schrijven en houden van presentaties of toespraken om ervoor te zorgen dat de boodschap beter onthouden wordt. Hier gaat paragraaf 2.1.5 verder op in, waar ook de elaboratieve retentietechniek is geïntroduceerd wordt. Deze laatste techniek zal uitgebreid behandeld worden in paragraaf 2.2 en wordt toegespitst op de anekdote en de vraagfiguren.

2.1 Het geheugen

'U ziet haar, u herkent haar, u herinnert het zich en u voelt ook die emotie. Vindt u het geen wonder?' Met deze uitspraak, na de video waarin Máxima een traan moet wegpinken op haar huwelijk, begint Professor dr. Erik Scherder zijn derde college voor DWDD University.¹ Drie colleges over het brein, waarvan de laatste over het geheugen gaat. Dit hoofdstuk zal de werking van het geheugen bespreken. Atkinson en Shiffrin stelden in 1968 het *modal model* op: een schematische indeling van het geheugen, waarin verschillende inzichten van wetenschappers tot dan toe samenkomen (zie Figuur 1). Dit model is de basis van het geheugenonderzoek. Volgens Atkinson en Shiffrin (1968) bestaat het geheugen uit het sensorisch geheugen, het kortetermijngeheugen en het langetermijngeheugen. Later is het werkgeheugen hieraan toegevoegd, waarin de informatie van het kortetermijngeheugen samengebracht wordt met de voorkennis uit het langetermijngeheugen (o.a. Baddeley et al., 2015; Mayer, 2009). Het kortetermijngeheugen is later opgenomen in het werkgeheugen en heden ten dage wordt niet zozeer gesproken over het kortetermijngeheugen maar eerder over het werkgeheugen. In elk onderdeel van het geheugenmodel kan informatie opgeslagen worden, maar ook verloren gaan (Atkinson & Shiffrin, 1968: 93). Deze geheugens zijn allemaal aan elkaar verbonden en de samenwerking hiertussen zal toegelicht worden in dit hoofdstuk.

Figuur 1 Het *modal model* van Atkinson en Shiffrin (1968).

¹ <http://dewerelddraaitdoor.vara.nl/nieuws/dwdd-university-presenteert-het-brein-door-erik-scherder>

2.1.1 Sensorisch geheugen

De eerste stap in het verwerken van informatie is dat een persoon de informatie binnenkrijgt. Door middel van verschillende zintuigen wordt informatie voor zeer korte tijd opgeslagen in het sensorisch geheugen (Baddeley et al., 2015: 9). Het sensorisch geheugen heeft vooral met perceptie te maken. Hierin wordt in enkele seconden bepaald of de informatie relevant is en of deze geselecteerd wordt om verder verwerkt te worden in het geheugen.

Men kan via elk zintuig informatie binnenkrijgen, die verwerkt wordt door het sensorisch geheugen (Baddeley et al., 2015: 9). Grote aantallen sensorische informatie kan voor ongeveer één seconde vastgehouden worden in dit geheugen (Van Dam, 1977: 175). In geheugenonderzoek worden twee onderdelen van het sensorisch geheugen veel onderzocht: het iconisch/visueel en het echoïsch/auditief geheugen. Het iconisch/visueel geheugen verwerkt visuele informatie, terwijl het echoïsch/auditief geheugen de auditieve informatie verwerkt. Wanneer de informatie als interessant genoeg bevonden wordt om er aandacht aan te besteden, wordt de informatie doorgestuurd naar het kortetermijngeheugen (in het werkgeheugen) (o.a. Paivio, 1991; Baddeley et al., 2015).

2.1.2 Het kortetermijngeheugen

In dit geheugen kunnen kleine hoeveelheden informatie voor korte tijd opgeslagen worden (Baddeley et al., 2015: 12). Het kortetermijngeheugen wordt bijvoorbeeld gebruikt wanneer iemand een kort moment een telefoonnummer onthoudt voordat deze ingetoetst kan worden om te bellen. Het gemiddelde aantal getallen of woorden dat een persoon kan onthouden, ligt rond de zeven (Baddeley et al., 2015: 12) en kan ongeveer 15 tot 30 seconden opgeslagen worden in het kortetermijngeheugen.

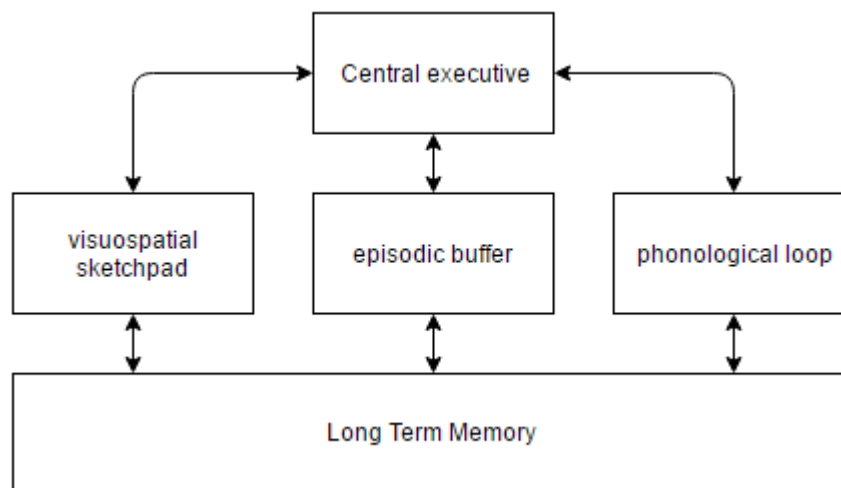
Baddeley et al. (2015) stellen dat het kortetermijngeheugen een onderdeel van het werkgeheugen is, waarin de nieuwe informatie tijdelijk wordt opgeslagen. Deze nieuwe informatie kan vervolgens in het werkgeheugen in verband worden gebracht met de bestaande kennis uit het langetermijngeheugen. Dit proces zal in de volgende paragraaf toegelicht worden.

2.1.3 Het werkgeheugen

Zoals aangegeven in paragraaf 2.1.1 wordt relevante informatie geselecteerd in het sensorisch geheugen, van waaruit deze informatie doorgestuurd wordt naar het kortetermijngeheugen. Daarna moet deze informatie verwerkt worden, bijvoorbeeld door het te verbinden aan voorkennis. Volgens onderzoekers gebeurt dit in het werkgeheugen (o.a. Baddeley et al., 2015; Mayer, 2009). Het werkgeheugen kan de binnengekomen informatie niet alleen opslaan, maar ook manipuleren (Baddeley et al., 2015: 60). Manipuleren is hier niet bedoeld in de slechte zin van het woord, maar als het verwerken van de informatie en deze informatie toe te voegen aan al bestaande informatie.

In het sensorisch geheugen en het kortetermijngeheugen is de visuele en auditieve informatie nog gescheiden, maar in het werkgeheugen worden deze samengevoegd. Baddeley en Hitch (1974) stelden een multi-component model voor om deze samenvoeging van informatie uit te leggen (zie Figuur 2). Dit model past in het *modal model* van Atkinson en Shiffrin, als een uitgebreidere uitleg van de werking van het werkgeheugen (i.e. het kortetermijngeheugen in het *modal model*; zie ook Figuur 1). In het multi-component model wordt de visuele informatie verwerkt en tijdelijk opgeslagen door het *visuospatial sketchpad* in het werkgeheugen, terwijl de auditieve informatie wordt verwerkt en tijdelijk wordt opgeslagen door de *phonological loop*. Deze visuele en auditieve informatie wordt samengebracht in de *central executive*. Nieuwe informatie, visueel en auditief, wordt continue vergeleken met al bestaande informatie in het langetermijngeheugen: wanneer een object getoond wordt, geeft het langetermijngeheugen betekenis aan het object - bijvoorbeeld dat het een tas is. Daarna moet de verschillende delen informatie, bijvoorbeeld de (visuele) tas en de spraak die uitleg geeft over de tas, echter nog verbonden worden aan de bestaande kennis die is opgeslagen in het langetermijngeheugen. Deze interactie wordt ondersteund door de *episodic buffer*, waarin de informatie opgeslagen in de *central executive* samenkomt en in verband gebracht wordt met voorkennis uit het langetermijngeheugen.

Figuur 2 Vernieuwde versie van het multi-component model van Baddeley en Hitch (1974) (naar Baddeley et al., 2015: 69-84).

Het werkgeheugen kan ervoor zorgen dat de informatie wordt opgeslagen in het langetermijngeheugen. Wanneer het werkgeheugen de tijdelijk opgeslagen informatie in de *central executive* niet verder verwerkt, zal deze informatie binnen een minuut verloren zijn. Wanneer het werkgeheugen de samenwerking tussen het kortetermijngeheugen en het langetermijngeheugen bewerkstelligt, kan de nieuwe informatie aan de oude informatie

verbonden worden. Voor deze verbinding van informatie is echter ook de opgeslagen kennis in het langetermijngeheugen nodig, waar de volgende paragraaf dieper op in zal gaan.

2.1.4 Het langetermijngeheugen

Het langetermijngeheugen bevat de informatie waardoor we gebeurtenissen en/of personen herkennen, herinneren en de emoties opnieuw ervaren, wat dr. Scherder in zijn DWDD-college zo wonderlijk zegt te vinden. De informatie die in het langetermijngeheugen wordt opgeslagen, kan ingedeeld worden in twee soorten geheugens: expliciet en impliciet geheugen (Baddeley et al., 2015: 13-15). Het expliciete geheugen kan men bewust aanspreken, aangezien het gaat over persoonlijke gebeurtenissen (i.e. *episodic memory*) en feiten, wereldkennis en algemene kennis (i.e. *semantic memory*). Het kan zijn dat informatie is opgeslagen in beide expliciete geheugens. Een huwelijk is bijvoorbeeld opgeslagen in het episodisch geheugen, wanneer men onthouden heeft waar en wanneer de bruiloft was. Maar de informatie wordt ook opgeslagen in het semantische geheugen, aangezien men over het algemeen weet wie er bijvoorbeeld getrouwd zijn. Het impliciete geheugen zijn de dingen die men heeft geleerd in het leven en bepalen vaak onbewust je gedrag, bijvoorbeeld dat iemand heeft geleerd om te fietsen en dat dit nu een automatisme is geworden.

Al deze opgeslagen informatie kan teruggehaald worden om bijvoorbeeld aan de nieuw binnengekomen informatie te verbinden in het werkgeheugen. Voordat de informatie teruggehaald kan worden, moet echter eerst encoding van de informatie plaatsvinden in het werkgeheugen. Dit kan volgens Baddeley et al. (2015:146-150) via drie factoren die de effectiviteit van het opslaan en terughalen van informatie beïnvloeden.

2.1.5 Het encodeerproces: organisatie, visualisatie en elaboratie

Het onthouden en terughalen van informatie wordt in het onderzoeksgebied van geheugentheorieën ook wel retentie genoemd. Om deze retentie te bevorderen kunnen sprekers verschillende zogenoemde retentietechnieken gebruiken, zodat anderen hun toespraak gemakkelijker herinneren (Wackers et al., 2016: 296). In de geheugens wordt, zoals toegelicht in de voorgaande paragrafen, binnengekregen informatie geselecteerd en verwerkt en ook opgeslagen, waardoor de informatie vervolgens later teruggehaald kan worden. Het proces dat hieraan vooraf gaat, wordt ook wel het encoderen van de informatie genoemd (e.g. Wackers et al., 2016; Baddeley et al., 2015). Retentieonderzoekers suggereren dat dit encodeerproces op drie manieren beïnvloed kan worden, namelijk door middel van organisatie, visualisatie en elaboratie (e.g. Wackers et al., 2016; Baddeley et al., 2015), maar wellicht zijn er meer manieren om het encodeerproces te beïnvloeden. Uit deze drie manieren volgen de organiserende, visualiserende en elaboratieve retentietechnieken (o.a. voorgesteld door Baddeley et al., 2009;

Wackers et al., 2016: 296). Allereerst zullen in deze paragraaf organisatie, visualisatie en elaboratie nader toegelicht worden.

Organisatie van informatie houdt in dat de informatie gestructureerd wordt. Om informatie te onthouden kan men bijvoorbeeld de informatie in stukken hakken (*chunking*) waardoor de samenhangende stukken als één item gezien kunnen worden. Hierdoor kan men meer informatie onthouden: in plaats van zeven letters, kan men bijvoorbeeld ook meerdere woorden van een aantal letters per woord onthouden. Deze techniek heeft vooral effect op het kortetermijngeheugen. De spreker kan organiseren en structuur in een toespraak aanbrengen door bijvoorbeeld de indeling van de toespraak te vermelden. De toespraak wordt op deze manier in stukken gedeeld - zogenoemd *chunking*. Daarnaast kan ook een hiërarchische organisatie gecreëerd worden. Hierin kunnen relaties tussen informatie vastgelegd worden (Gray, 2010: 327-329; Van Dam, 1977: 170-171).²

Bij visualisatie van informatie wordt uitsluitend op de visuele verwerking van informatie ingespeeld en niet op de auditieve, wat voorkomt in het sensorische en het kortetermijngeheugen. Dit kan door middel van beelden, bijvoorbeeld een PowerPoint, of door middel van een object. De effectiviteit van visualisatie voor retentie van de informatie komt echter vooral door de combinatie van tekst en beeld. De *Dual Coding Theory* (Paivio, 1991) suggereert dat tekst en beeld door verschillende kanalen in het hoofd worden verwerkt. Hierdoor kan visualisatie de verwerking van de informatie versterken - mits de visualisatie goed is toegepast.³ Een van de retentietechnieken is het visualiseren van informatie, wat zowel met afbeeldingen als met het creëren van een mentale visualisatie bewerkstelligd kan worden. Hiermee komt het paradigma naar boven over visualisatie van informatie. Volgens de *Dual Coding Theory* van Paivio (1991) zijn beelden strikt gescheiden van tekst, terwijl onder andere Mayer (2009) stellen dat geschreven tekst ook visueel wordt verwerkt. De visualiserende retentietechniek zal niet geanalyseerd worden in deze thesis. Voor een uitweiding over het paradigma, zie o.a. Paivio (1991), Mayer (2009) en Baddeley et al. (2015).

Voor het huidige onderzoek ligt de focus bij de elaboratieve retentietechnieken, met name de anekdote en de vraagfiguren. Deze zijn auditief en gericht op het verbinden van bestaande kennis met de nieuwe kennis. De volgende paragraaf zal hierom gewijd zijn aan elaboratie.

2.2 Elaboratieve retentietechnieken

Het woord 'elaboratie' komt uit het Engels, waar het gedefinieerd wordt als 'uitweiding, detaillering, uitvoerige behandeling', '*develop and present something in further detail*' en '*add*

---

² Voor meer informatie over de organiserende retentietechniek, zie o.a. Wackers et al. (2016).

³ Voor meer informatie over de visualiserende retentietechniek, zie o.a. de *multimedia learning theory* van Mayer (2009) en de *Dual Coding Theory* van Paivio (1991).

more detail to what already has been said.⁴ Onderzoek naar elaboratie gaat verder op de laatste definitie en stelt dat door middel van elaboratie nieuwe informatie aan oude informatie gekoppeld kan worden in het geheugen (o.a. Baddeley et al., 2015; Petty & Cacioppo, 1986). Dit vindt plaats in het werkgeheugen (zie ook paragraaf 2.1.3 en Figuur 2; Baddeley et al., 2015). Het verbinden van oude en nieuwe informatie (i.e. elaboratie) zou retentie kunnen verhogen, omdat er meerdere paden in het geheugen leiden tot dezelfde informatie en deze informatie zodoende gemakkelijker te verkrijgen is uit het geheugen. Wanneer de informatie helemaal nieuw is, kan het niet samengebracht worden met oude informatie. Het publiek blijkt meer geïnteresseerd te zijn in nieuwe informatie over onderwerpen waar ze wel al wat over weten (Hoeken, 1998: 82). Hoe meer voorkennis bij het publiek, hoe meer elaboratie plaats zal vinden. Het gevolg hiervan is dat de verwerking effectiever is en de informatie daardoor beter onthouden wordt (o.a. Lockhart & Craik, 1990; Baddeley et al., 2015). Er wordt verondersteld dat informatie wordt opgeslagen als een web van woorden, die met elkaar in verbinding staan (Groome, 2010: 14). Hoe meer verbanden een woord heeft, hoe sneller en makkelijker dit woord teruggevonden kan worden in het geheugen (Groome, 2010: 14). Er zijn dan namelijk meerdere wegen die naar deze informatie leiden. Voor het houden van het toespraak is het handig om hier rekening mee te houden en gebruik te maken van elaboratieve retentietechnieken, zodat de voorkennis en dus de motivatie van het publiek wordt aangewakkerd.

Wackers et al. (2016) hebben onderzoek gedaan naar geadviseerde technieken voor het beter laten onthouden van de toespraak door toehoorders. In dit onderzoek analyseerden zij 80 presentatieadviesboeken, 40 Nederlandse en 40 Engelse, op adviezen die verbonden zijn aan retentie (Wackers et al., 2016: 297). Uit deze analyse kwamen 87 retentietechnieken naar voren, waarbij de anekdote voorkwam in de helft van de Engelse adviesboeken (Wackers et al., 2016: 298). Vervolgens zijn toespraken geanalyseerd om te weten te komen of deze adviezen in de praktijk worden toegepast, waaruit bleek dat gemiddeld acht vraagfiguren per toespraak werden gebruikt. De anekdote en de vraagfiguren zijn vaak voorkomende of geadviseerde retentietechnieken. Deze technieken vallen onder de elaboratieve retentietechnieken, omdat de spreker door het gebruiken van een anekdote of een vraag het gemakkelijker maakt de nieuwe informatie te verbinden aan oude informatie. Deze twee elaboratieve retentietechnieken zullen behandeld worden in deze paragraaf.

2.2.1 De anekdote

Verhalen verzinnen om informatie te onthouden; iedereen kent wel een ezelsbruggetje in de vorm van een kort verhaaltje of zinnetje. Bijvoorbeeld om de volgorde van een rekensom te bepalen: 'Hallo Meneer Van Dalen Wacht Op Antwoord'. Eerst de Haakjes, dan de Macht,

⁴ <http://www.vandale.nl/zoeken/zoeken.do#>, met zoektermen 'elaborate' en 'elaboratie'.

enzovoorts. Verhalen maken om een rij woorden te onthouden is een veelgebruikte techniek (o.a. Baddeley et al., 2015: 476). Een anekdote wordt tevens gedefinieerd als een kort verhaaltje. Zo definieert Edens (1979: 101) de anekdote als een 'korte, snedige en afgeronde vertelling', Braet (2007: 107) definieert het als 'een meestal grappig of minstens opmerkelijk voorval', Andeweg en De Jong (2005: 185) definiëren de anekdote als 'een kort snedig, afgerond verhaal waarin het onderwerp van de toespraak wordt geïntroduceerd op een levendige en verbeeldingsvolle manier' en Tesselaar & Scheringa (2008) definiëren een verhaal als 'een weergave van gebeurtenissen die met elkaar in verband worden gebracht'. Hierbuiten vallen concretisering, voorbeelden en vergelijkingen, hoewel veel speechschrijvers deze wel als anekdote zien (Andeweg & De Jong, 2005: 182-183). Een anekdote is dus een kort verhaaltje en zou – net als het ezelsbruggetje – beter onthouden kunnen worden. Maar wat zijn de kenmerken hiervan precies? Hoe kan een anekdote herkend worden in een toespraak? Op deze vragen zal een antwoord gezocht worden in deze paragraaf. Allereerst zal de functie van een anekdote toegelicht worden.

De anekdote kan de drie basisfuncties van een inleiding omvatten, namelijk het *attentum*, *benevolum* en *docilem parare* (Andeweg & De Jong, 2004: 321; Andeweg & De Jong, 2005: 175). De anekdote kan namelijk de aandacht van het publiek trekken (*attentum parare*), het publiek welwillend stemmen (*benevolum parare*) en het publiek in staat stellen de informatie te begrijpen (*docilem parare*). Door deze laatste functie wordt tevens het geheugen gestimuleerd; bij interesse in het onderwerp zullen luisteraars de informatie beter verwerken (o.a. Krusche, 1986; Baddeley et al., 2015). Daarnaast kan door middel van een anekdote tevens contact gemaakt worden met het publiek. Hoewel het onderzoek van Andeweg en De Jong (2004) zich richt op de inleiding van toespraken, kunnen deze functies ook van toepassing zijn wanneer de anekdote voorkomt in een ander deel van de toespraak. Doordat een anekdote op een levendige en verbeeldingsvolle manier wordt verteld, spreekt de informatie tot de verbeelding en kan er een mentale visualisatie gecreëerd worden op basis van de anekdote. Gesuggereerd wordt dat hierdoor beide verwerkingskanalen, de visuele en de auditieve, gestimuleerd worden, waardoor een effectievere verwerking zou plaatsvinden (o.a. Paivio, 1991; Baddeley et al., 2015). Daarnaast trekt een anekdote de aandacht en kan het publiek welwillend gestemd worden.

Naast deze drie functies kan een anekdote of een kort verhaal herkend worden aan de structuur (o.a. Andeweg & De Jong, 2005: 185; Labov & Waletzky, 1967). Mensen blijken een verhaal of anekdote niet in chronologische of werkelijke volgorde te vertellen, maar in een verhalende volgorde. Volgens Andeweg en De Jong zijn de kenmerkende aspecten van een anekdote in de inleiding van een toespraak als volgt: de spreker begint met het verhaalbegin en laat de personages vervolgens sprekend opvoeren. Daarna komen de narratieve elementen als een ellips, er wordt afgerond en geconcludeerd en er volgt een bruggetje naar het onderwerp

van de toespraak. Labov & Waletzky (1967, in Renkema, 2004) hebben de vertelwijze van een verhaal vergeleken met de werkelijke volgorde van gebeurtenissen. Zij vroegen 600 mensen om de vraag 'heb je ooit in levensgevaar verkeerd' te beantwoorden. Hieruit kwam de volgende volgorde van een verhaal: oriëntatie, complicatie, evaluatie, oplossing en coda. Bij de oriëntatie kunnen de personages beschreven worden, de tijd, plaats en situatie gegeven worden, maar dit deel van het verhaal komt niet altijd voor in de vertelling. Bij de complicatie wordt de actie of gebeurtenis beschreven waar de anekdote over gaat, om vervolgens het einde en het gevolg van de actie te bespreken (evaluatie). Hierna wordt volgens Labov en Waletzky (1967, in Renkema, 2004: 193-195) de oplossing voor de actie of gebeurtenis gegeven. De evaluatie en de oplossing gaan vaak samen. De coda komt bijvoorbeeld voor als een persoon het einde van het verhaal letterlijk aangeeft, door bijvoorbeeld te zeggen 'en zo is het gegaan'. Dit onderdeel van het verhaal komt niet in alle vertellingen voor. Deze studie vroeg naar verhalen naar een bijna-doodervaring, waardoor het meer waarschijnlijk is dat een oplossing gegeven wordt. Dit laat zien dat een verhaal aan verschillende elementen herkend kan worden, hoewel een verhaal niet noodzakelijk al deze elementen hoeft te bevatten. Tesselaar en Scheringa (2008) merken in hun *Storytelling Handboek* op dat een verhaal narratieve elementen bevat: een hoofdpersoon en een verhaallijn met daarin een ontwikkeling als gevolg van een worsteling, dilemma of conflict. Deze verhaalstructuur komt overeen met degene die Labov en Waletzky vonden in hun onderzoek. Deze structuurkenmerken van een verhaal maken duidelijker hoe een anekdote te herkennen is.

Daarnaast spreken beide onderzoeken over personages en ook Edens (1979: 103) stelt dat een anekdote vaak een persoonlijk verhaal is: de spreker vertelt een verhaal vanuit de eigen ervaring. De hoofdpersoon in het verhaal is echter niet het belangrijkste van het verhaal, dat is het onderwerp: deze wordt op zo'n manier besproken dat het de aandacht van het publiek trekt of vasthoudt (Andeweg & De Jong, 2005: 184). Het gebruik van personages in een verhaal blijkt ook voor te komen in onderzoek naar de effectiviteit van zogenoemde narratieve persuasie, ofwel verhalende overtuiging (o.a. De Graaf et al., 2012; Moyer-Gusé, 2008). In dit onderzoeksveld zijn er verschillende theorieën opgesteld om een verklaring te geven voor de effectiviteit van overtuigende verhalen. Toespraken van politici zijn bedoeld om te overtuigen en toespraken van wetenschappers kunnen gedeeltelijk ook als overtuigend gezien worden. Maar relevanter is dat deze theorieën ook gebruikt kunnen worden om te verklaren waarom de retentie wellicht hoger is wanneer een verhaal wordt verteld en hoe een narratief herkend kan worden. De volgende deelparagraaf zal hier verder op ingaan.

Narratieve persuasie: identificatie en transportatie

Theorieën over narratieve persuasie, oftewel verhalende overtuiging, suggereren dat verhalen beter of effectiever verwerkt worden dan droge argumentatie. Hersenonderzoek wijst namelijk uit

dat verhalen het menselijk geheugen stimuleren en helpen de spreker in contact te laten komen met het publiek (Gallo, 2014: 44). Hierdoor is de kans groter dat het publiek instemt met de zienswijze en het standpunt van de spreker. Onderzoekers wijten dit aan de identificatie en transportatie die een anekdote teweeg kan brengen bij een luisteraar of lezer. Deze paragraaf zal dieper ingaan op deze theorieën.

Wat zorgt ervoor dat mensen zich helemaal kunnen verliezen in een verhaal en de wereld om hen heen niet meer mee krijgen? Onderzoekers hebben hier verschillende begrippen aan verbonden. Slater en Rouner (2002: 178) noemen dit *absorption*: de lezer verplaatst zich in het personage en ervaart de emoties en personaliteit van het karakter. Busselle en Bilandzic (2009) gebruiken *narrative engagement*. Dit is te vergelijken met de term transportatie en komt voor wanneer lezers zich figuurlijk verliezen in een verhaal. Deze term wordt ook in het *Entertainment Overcoming Resistance Model (EORM)* gebruikt, ontwikkeld door Moyer-Gusé (2008). Dit model tracht te verklaren waarom narratieven de weerstand tegenover de argumentatie verminderen en is gericht op verhalen voor het overtuigen tot een gedragsverandering. Voor het overtuigen tot een gedragsverandering is retentie ook van belang: de boodschap zal onthouden moeten worden voordat het gedrag ook daadwerkelijk verandert. Het model stelt een verhaal aan een aantal voorwaarden moet voldoen om de weerstand voor een gedragsverandering te verminderen. De waardering van de verhaalstructuur, transportatie, identificatie, *perceived similarity* en parasociale interactie zijn hiervoor van belang volgens het EORM (Moyer-Gusé, 2008). Hieronder zullen de laatste drie begrippen verder toegelicht worden.

Volgens het EORM vindt maximale identificatie plaats wanneer een lezer zich helemaal inleeft in, meevoelt en meekijkt met de hoofdpersonage (Moyer-Gusé, 2008). Ook Cohen (2001: 251) ziet identificatie als het overnemen van het perspectief van de personages en zodoende het ervaren van dezelfde emoties en empathie met het personage. In het EORM is te zien dat identificatie met een anekdote of een verhaal de verwerking hiervan bevordert: door de verhaalvorm zal het publiek zich minder afzetten tegen de informatie. Deze verandering in weerstand tegenover het onderwerp kan vervolgens weer leiden tot consistentie van de lezers met het verhaal, zodat zij hetzelfde gedrag gaan vertonen of dezelfde attitudes krijgen als het personage in de anekdote (Moyer-Gusé, 2008).

Volgens De Graaf et al. (2012) zijn er echter verschillende perspectieven van identificatie. Mensen kunnen zich identificeren met het personage en zich in het personage verplaatsen waardoor zij de gebeurtenissen zelf lijken mee te maken. Mensen kunnen daarnaast ook beïnvloed worden door middel van het verhaalperspectief – vanuit welk persoon is het verhaal verteld en komen er meer personages in voor? Uit hun onderzoek naar deze verschillende verhaalperspectieven kwam naar voren dat men zich identificeert met het hoofdpersonage en minder tot niet met de andere personages in het verhaal. Het standpunt van het hoofdpersonage

maakte hierbij niet uit – lezers pasten hun attitude aan het hoofdpersonage aan, ook al was deze eerst tegenovergesteld (De Graaf et al., 2012).

Uit bovenstaande tekst is gebleken dat men zich graag gelijk wil stellen met het standpunt van het hoofdpersonage. Dit blijkt ook uit verschillende gedragsonderzoeken. Cialdini (2001) heeft vanuit deze gedragswetenschap zes principes opgesteld waar managers rekening mee kunnen houden, zodat zij overtuigender overkomen naar hun medewerkers en deze hun gedrag gewilliger aanpassen. Twee hiervan houden sterk verband met het principe van identificatie, namelijk *liking* en *social proof* (voor de andere principes, zie Cialdini, 2001). *Liking* verwijst naar het feit dat mensen anderen leuk vinden wanneer die anderen dat ook van hen vinden. Oftewel, wanneer mensen een personage in het verhaal leuk vinden, zijn ze eerder bereid om te doen wat het personage doet of zegt. Dit principe valt uiteen in twee delen: gelijkheid en lofspraak. Mensen vinden anderen die ze gelijk kunnen stellen aan henzelf leuker en willen ook door hen leuk gevonden worden. *Social proof* houdt volgens Cialdini (2001) in dat men zijn gelijken volgt. Deze principes kunnen vergeleken worden met *perceived similarity* (Moyer-Gusé, 2008): een lezer denkt veel kenmerken met het personage gemeen te hebben. Dit kan vervolgens leiden tot identificatie met het personage en uiteindelijk tot meer transportatie. Transportatie kan als gevolg van identificatie met een personage gezien worden. Zonder identificatie met het hoofdpersonage kan er echter ook transportatie voorkomen. Hiervoor is de term parasociale interactie in het leven geroepen: de lezer heeft een duidelijk band met het personage, maar ziet geen gelijkenissen. Het personage is op deze manier vooral een vriend of vriendin geworden, met wie het publiek ook kan meeleven.

Na deze transportatie en identificatie wordt het verhaal gereflecteerd op het eigen leven van degene die het verhaal heeft gelezen. Door middel van deze zogenoemde reflectie neem je aspecten van het verhaal mee naar 'de echte wereld' en dus naar het eigen leven (o.a. Hamby, Daniloski & Brinberg, 2015: 1242). Uit het onderzoek van Hamby et al. (2015) blijkt dat deze reflectie hoger is bij narratieven dan bij een lijst argumenten. Reflectie op het eigen leven en het eigen gedrag zou meer worden wanneer een anekdote wordt verteld, dan wanneer slechts droge informatie wordt gepresenteerd (Hamby et al., 2015: 2149). Deze reflectie kan er vervolgens voor zorgen dat men het verhaal beter verwerkt en zo ook beter onthoudt. Oftewel, een anekdote is een kort verhaal met een personage en kan zorgen voor betere retentie doordat men de anekdote in verband kan brengen met het eigen leven. In de volgende paragraaf een andere elaboratieve retentietechniek die de retentie kan bevorderen: de vraagfiguren.

2.2.2 De vraagfiguren

Naar aanleiding van verschillende onderzoeken over vraagfiguren in een toespraak, hebben Andeweg en De Jong (2004: 129-130) een vijftal functies kunnen noteren van de vraagfiguren. Vragen kunnen het publiek activeren, de aandacht trekken, de betrokkenheid vergroten, de

verwerking van de voordracht verbeteren en ze kunnen ontspanning teweegbrengen. Deze functies leiden tot elaboratie en vergroten de kans op het onthouden van de informatie. Daarnaast kan een vraag het publiek erop wijzen dat de toespraak nieuwe informatie bevat, waardoor de relevantie wordt benadrukt (Hoeken, 1998: 187). Vooral door het stellen van letterlijke vragen kan het publiek geactiveerd worden, maar het publiek zou ook niet of verkeerd kunnen reageren op deze directe vraag (Andeweg & De Jong, 2004: 131). Naast een letterlijke of gewone vraag, waarbij de spreker antwoord verwacht van het publiek, zijn er drie andere vraagfiguren die gebruikt kunnen worden om de aandacht van het publiek te trekken (Renkema, 2002: 129; Andeweg & De Jong, 2004: 130). Dit zijn de quaestie, de retorische vraag en de subiectie en zullen in deze paragraaf toegelicht worden.

De quaestie is een reeks van twee of meer vragen, die op zichzelf een subiectie, een retorische of een letterlijke vraag kunnen zijn (Braet, 2007: 114; Andeweg & De Jong, 2004: 333). Voor het huidige onderzoek zal niet gekeken worden naar de soort vragen van de quaestie. Doordat een quaestie een reeks vragen is, zal gelet moeten worden op onderbrekingen van deze reeks. Wanneer een vragenreeks onderbroken wordt door bijvoorbeeld een zin tussen twee vragen, kunnen deze vragen niet als quaestie gecodeerd worden. De aparte vragen zullen dan ofwel een letterlijke vraag, een retorische vraag of een subiectie zijn. Zie ook het codeboek in paragraaf 3.3 voor voorbeelden van de quaestie.

De derde subtechniek van de vraagfiguur is de retorische vraag. Hierbij wordt gedaan alsof er een vraag wordt gesteld: het antwoord ligt al in de vraag gesloten (Braet, 2007: 102, 114; Renkema, 2002: 129; Edens, 1979: 98). Volgens Braet (2007: 125) is een retorische vraag geschikt om met het publiek (suggestieve) gedeelde waardeoordelen of emoties uit te drukken. Een retorische vraag is vaak van een letterlijke vraag te onderscheiden door het stemgebruik van de spreker. Aangezien de huidige thesis aan de hand van een corpus een analyse zal uitvoeren, zullen de retorische en letterlijke vraag moeilijker te onderscheiden zijn aangezien geen geluidsopnamen beschikbaar zijn. Braet (2007: 114) definieert de retorische vraag verder als 'een nadrukkelijke bewering of emotionele uiting in vraagvorm'. Slot (1995: 61) voegt daar aan toe dat hoe meer algemeen bekend de informatie is waarnaar gevraagd wordt, hoe groter de kans het is dat de vraag retorisch bedoeld is. Daarnaast geeft zij in haar boek aan dat een retorische vraag bedoeld is om herkend te worden, waardoor men kan vertrouwen op de intuïtie bij het achterhalen van de soort vraagtechniek (Slot, 1995: 27). Een retorische vraag heeft verder ook het antwoord vaak al in de vraag liggen, of er wordt door de formulering van de vraag gestuurd naar het antwoord. Hierdoor kan de vraag als overbodig, onoprecht en irrelevant beoordeeld worden (Slot, 1995: 55). Volgens Slot (1995: 73) kan dit herkend worden aan het gebruik van ontkenningen, woorden met een impliciet negatieve lading, gebruik van bepaalde bijwoorden en uitdrukkingen. Deze suggereren namelijk een bepaald antwoord. Tabel 1 geeft voorbeelden van deze woorden waar een retorische vraag door herkend kan worden.

Tabel 1 Voorbeelden van woorden waaraan een retorische vraag herkend kan worden (naar Slot, 1995: 53-76).

Conventionele vormen	Wie weet Sinds (wanneer / welk jaar) Wat heet Kun je / Wil je Het is maar de vraag of
Negatieve formulering	Niet Of verwijzen naar een negatieve betekenis
Verbazing wekken	Klakkeloos In vredesnaam In godsnaam In de / ter wereld Nu Toch Eigenlijk Echt Immers
Functie van de vraag benadrukken	Dus Omdat Want Tenslotte Daarom Derhalve Maar

Wanneer een van deze woorden voorkomt in een vraag, kan de vraag echter nog niet meteen gecodeerd worden als een retorische vraag. Om dit te bepalen moet toch gedeeltelijk op de algemene kennis of de eigen inschatting van de situatie afgegaan worden: is het antwoord al in de vraag verwerkt en algemeen bekend? Bij de conventionele vorm met 'Kun je / Wil je', wordt een verzoek gedaan om een handeling te verrichten. Bij een retorische vraag wordt niet bedoeld of iemand daadwerkelijk de mogelijkheid heeft om bijvoorbeeld het zout aan te geven, maar of deze persoon de actie gaat ondernemen om het zout te geven. Daarnaast duidt de relevantie van de vraag ook aan of de vraag retorisch is of niet (Slot, 1995: 67). Een retorische vraag komt soms uit de lucht vallen, waardoor de relevantie lastig te achterhalen lijkt (Slot, 1995: 38). Een laatste vorm die een retorische vraag kan aannemen is de elliptische vorm, een verkorte vorm van een vraag (Slot, 1995: 79). Het belangrijkste voor de codering in de analyse voor de huidige studie, zijn de indicatieve woorden en het vertrouwen op de intuïtie voor het herkennen van een retorische vraag.

De subiectie is een vraag die de spreker opwerpt en vervolgens zelf beantwoordt (Braet, 2007: 115, 132; Andeweg & De Jong, 2004: 333) en is volgens Braet vooral een

aandachtstrekker, een middel om de nieuwsgierigheid van het publiek te prikkelen. Verwacht wordt dat het publiek door deze techniek wil weten wat er zal volgen in de toespraak. Een variant van de subiectie die wordt opgeworpen door Braet, is de vraag die gesteld wordt aan het publiek met de reactie op het veronderstelde antwoord van het publiek. Deze variant wordt vooral in krantenkoppen en advertenties gebruikt, om het publiek het artikel te laten lezen. Bijvoorbeeld '*Bent ú financieel klaar voor 2006? Gebruik de Checklist Financiën 2006*' (voorbeeld uit Braet, 2007: 115). Bij deze variant is de reactie niet zozeer het antwoord op de vraag, maar eerder een reactie op het verwachte ja- of nee-antwoord van het publiek.

In een globale studie naar retentietechnieken bij professionele sprekers en sprekende professionals, bleek het aantal gebruikte vraagtechnieken weinig te verschillen tussen toespraken van sprekers uit verschillende beroepsgroepen (Wackers et al., 2016: 304). De huidige thesis zal echter dieper ingaan op de verschillende soorten vraagtechnieken, waardoor een mogelijk verschil in soort vraag achterhaald zou kunnen worden. Om dit mogelijke verschil te achterhalen zijn de corpora geanalyseerd, door middel van een methode die het volgende hoofdstuk zal bespreken.

3 Methode

Voor het analyseren van het gebruik van de elaboratieve retentietechnieken de anekdote en de vraagfiguren, zijn twee corpora en een vergelijkingscorpus gebruikt. Presentaties van communicatieonderzoekers (spreekende professionals) en politici (professionele sprekers) zijn voor dit onderzoek geanalyseerd en vergeleken met een corpus van de best bekeken TEDtalks. Deze groepen zijn gekozen, omdat de sprekers zich tijdens deze presentaties en toespraken bewust zijn van het spreken voor een publiek. Spreekende professionals geven voor hun vak vaak een presentatie en professionele sprekers en sprekers bij TEDtalks zijn hiervoor getraind. Er zijn echter ook verschillen tussen deze genres, deze zullen in de eerste paragraaf (3.1) aan bod komen, na de beschrijving van de corpora en het vergelijkingscorpus. Vervolgens zullen in paragraaf 3.2 de onderzoeksvragen behandeld worden en in paragraaf 3.3 zal het codeboek en de toepassing daarvan besproken worden.

3.1 De corpora en het vergelijkingscorpus

Zoals hierboven vermeld zijn drie corpora gebruikt in het huidige onderzoek: presentaties van communicatieonderzoekers, toespraken van politici (naar Wackers et al., 2016) en voor het vergelijkingscorpus de toespraken in TEDtalks (naar Mijnders, 2015). Hieronder zal een aantal kenmerken van deze corpora genoemd worden: de context waarin de presentaties en toespraken plaatsvinden, de lengte van de presentaties en toespraken, de oorsprong van de presentaties en toespraken uit het corpus en het doel van de sprekers.

Allereerst het VIOT-corpus: communicatieonderzoekers die een presentatie houden op de conferentie 'Taalbeheersing, *the next level*' in 2008. Deze presentaties gaan over hun eigen onderzoek en zijn vaak minimaal voorbereid, aangezien de onderzoekers dagelijks met hun onderzoek bezig zijn en weten waarover ze spreken. Deze presentaties duren ongeveer twintig minuten, waarin een onderzoek wordt uitgelegd aan collega-communicatieonderzoekers. De sprekers kunnen hierbij gebruik maken van een PowerPoint. Hierna volgt vaak een discussieronde, die niet is opgenomen in het geanalyseerde corpus. Voor dit corpus zijn alle 16 presentaties van de VIOT-conferentie in 2008 getranscribeerd door studenten en vervolgens niet geredigeerd, waardoor de tekst ook versprekingen en gevulde pauzes bevat ('eeh'). Het doel van deze presentaties is vooral informeren over hun onderzoek. Daarnaast zal in de presentatie tevens overtuigd worden tot de correcte uitvoering van het onderzoek en de relevantie daarvan, maar overtuigen is niet het hoofddoel van de sprekers uit dit corpus. Een meer uitgebreide bespreking van het corpus is te vinden in Hertz, Van Woerkum en Kerkhof (2013) en De Jong, Andeweg en Ströhmeijer (2013).

Het tweede corpus bestaat uit toespraken van politici bij de Algemene Politieke Beschuwingen (APB) van 2010 tot en met 2013. De toespraken in de APB worden beschouwd als de belangrijkste toespraken van de politici in het jaar, waardoor aangenomen kan worden dat de politici goed voorbereid zijn voor deze toespraken. De toespraken worden gehouden in de Tweede Kamer, waar geen mogelijkheid is tot het gebruiken van een PowerPointpresentatie. Tijdens de APB wordt over het kabinetsbeleid van het voorgaande en vooral het komende jaar gedebatteerd en bij een debat horen onderbrekingen. De toespraken worden veel onderbroken, maar deze onderbrekingen zijn niet meegenomen in de analyse voor het huidige onderzoek. Van elke politieke partij met zetels in de Tweede Kamer mag de fractievoorzitter een toespraak geven, waarvan de duur is bepaald door het aantal zetels. Hoe meer zetels een politieke partij heeft in de Tweede Kamer, hoe meer spreektijd de fractievoorzitter van de politieke partij heeft. De politici hebben tijdens de toespraak meerdere soorten publiek: de Tweede Kamerleden en het kabinet, maar ook de inwoners van Nederland kunnen de APB bijwonen of kijken via de televisie. Niet alle toespraken tijdens de APB zijn meegenomen in de analyse. De toespraken van de leiders van de grootste vier partijen (VVD, PvdA, D66 en PVV) zijn geanalyseerd, waardoor 16 toespraken deel uitmaken van het APB-corpus. De geredigeerde transcripties komen uit de Handelingen der Tweede Kamer, waar de onderbrekingen tussenuit gehaald zijn. Het doel van deze toespraken is overtuigen: de politici geven hun mening over het aankomend en afgelopen kabinetsbeleid en proberen daarmee altijd kiezers aan hun kant te krijgen.

Het corpus met TEDtalks is geanalyseerd en gecodeerd door Mijnders (2015, zie ook paragraaf 3.3 over het codeboek) en wordt in dit onderzoek gebruikt als vergelijkingscorpus. Mijnders' analyse is gebruikt voor een vergelijking met de twee bovenstaande corpora om het onderzoek een extra dimensie te geven. TEDtalks worden gegeven met het motto *ideas worth spreading* en zijn zodoende inspirerende toespraken gegeven door experts in een vakgebied. De sprekers worden voorafgaand aan de TEDtalk getraind in de *performance*, waardoor gesteld kan worden dat de sprekers een goede voorbereiding hebben. TEDtalks worden dus gehouden door experts, met een publiek van experts en de deelnemers van de conferentie, meestal hoogopgeleide mensen. Door YouTube en de website ted.com kunnen de TEDtalks echter wereldwijd verspreid worden, waardoor het publiek van TEDtalks tevens breder wordt: de (Engelssprekende) wereldbevolking. Bij een TEDtalk wordt oorspronkelijk geen PowerPointpresentatie gebruikt. Het doel is namelijk te inspireren met woorden. De regel is dat TEDtalks maximaal 18 minuten duren. Desalniettemin duren de TEDtalks uit het vergelijkingscorpus soms een aantal minuten langer, maar ook een keer beduidend korter dan 18 minuten. De TEDtalks die geselecteerd zijn voor de analyse van Mijnders (2015), waren op dat moment de best bekeken TEDtalks volgens de website ted.com. De transcripties van de TEDtalks zijn beschikbaar via dezelfde website. Het doel van deze toespraken is om te inspireren en de (meestal) wetenschappelijke onderwerpen dichter bij het publiek te brengen.

Voor het succes van dit hoofddoel is het van belang dat het publiek de toespraken onthoudt – of in ieder geval een deel van de toespraak.

In Tabel 2 zijn de kwantitatieve kenmerken van de corpora en het vergelijkingscorpus opgenomen. Naast de oorsprong, de context, de lengte en het doel verschillen de corpora tevens op de lengte in woorden en de variatie tussen de toespraken in één corpus. Desalniettemin zijn deze corpora gekozen voor een genrevergelijking, omdat de sprekers in deze groepen bewust zijn van hun communicatievaardigheden en het effect van verschillende communicatiestrategieën door het vele oefenen en de trainingen die zij hiervoor gevolgd hebben.

Tabel 2   Kwantitatieve kenmerken van beide corpora toespraken/presentaties en het vergelijkingscorpus.

	Politieke toespraken (16, APB)	Onderzoeks-presentaties (16, VIOT)	Het vergelijkingscorpus: TEDtalks (16)
Totale lengte (in woorden)	40.832	54.704	45.768
Gemiddelde lengte (in woorden)	2.552	3.419	2.861
Standaardafwijking	1.578,75	416,48	901,32
Minimumaantal woorden	226	2.592	914
Maximumaantal woorden	5.438	3.969	4.285

Nu de corpora besproken zijn, kan een kleine genrevergelijking plaatsvinden. Naast de overeenkomstige communicatievaardigheden van de sprekers, is er een aantal verschillen tussen de genres. Bijvoorbeeld het verschil tussen de hoofddoelen van de twee corpora en het vergelijkingscorpus: VIOT-sprekers informeren, APB-sprekers overtuigen en TEDtalk-sprekers inspireren, hoewel bij VIOT-sprekers en bij TEDtalk-sprekers het overtuigen wel een subdoel is. Tabel 2 laat de kwantitatieve verschillen tussen de corpora zien. Een tekst van het VIOT-corpus is bijvoorbeeld ongeveer 898 woorden langer is dan een tekst van het APB-corpus. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat dit naar beneden bijgesteld wordt wanneer de transcripties van het VIOT-corpus geredigeerd zouden worden. De ('eeh') in dat corpus zijn ook meegenomen in het woordenaantal. Opvallend is de grotere standaarddeviatie bij de toespraken in het APB-corpus. Door de verkiezingen in 2010 en 2012 is een variatie in de lengte van de toespraken te zien. In 2010 was het kabinetsbeleid van een nieuwe regering net gepresenteerd voor de APB, waardoor de toespraken langer waren dat jaar. Terwijl in 2012 de verkiezingen net waren geweest en er nog geen nieuwe regering was gecreëerd. Dit leidde tot kortere toespraken in de APB. Daarnaast zijn de sprekers gebonden aan verschillende spreek tijden: bij de APB worden deze tijden bepaald door het aantal zetels, terwijl de spreek tijden bij het VIOT en de TEDtalks vastliggen op respectievelijk 20 en 18 minuten.

De communicatievaardigheid van de sprekers in deze corpora zijn overeenkomstig: de sprekers zijn zich ervan bewust dat zij voor hun beroep of hun passie voor een groep mensen zullen spreken. Voor het verspreiden van hun ideeën is de achterliggende reden retentie van de informatie in de toespraken. Wetenschappers in de conferenties willen met hun onderzoek wellicht invloed uitoefenen op onder andere vervolgonderzoek of juist mensen inspireren. Hiervoor is het onthouden van de hoofdboodschap nodig. Ook politici willen dat hun hoofdboodschap onthouden wordt, of in ieder geval dat de mogelijk positieve attitude tegenover de spreker wordt gekoppeld aan de politieke partij. Daarentegen zijn er ook duidelijke verschillen tussen deze corpora te onderscheiden, die leiden tot het huidige onderzoek en de onderzoeksvragen die worden toegelicht in de volgende paragraaf.

3.2 Onderzoeksvragen

Nu de theoretische achtergrond en de keuze voor de corpora zijn besproken, komt de volgende onderzoeksvraag tot stand:

Op welke manieren worden elaboratieve retentietechnieken als de anekdote en vraagfiguren gebruikt door professionele sprekers (APB) en sprekende professionals (VIOT) om ervoor te kunnen zorgen dat het publiek de boodschap onthoudt?

Deze vraag wordt geanalyseerd door de anekdote en vraagfiguren te coderen (zie paragraaf 3.3) en door te achterhalen hoeveel procent van de teksten uit deze elaboratieve retentietechnieken bestaat. Vervolgens kan een vergelijking worden gemaakt tussen beide genres (politieke toespraken en onderzoekspresentaties) voor het beantwoorden van een tweede onderzoeksvraag. Voor de tweede onderzoeksvraag, wordt dezelfde analyse bij TEDtalks betrokken in de vergelijking. De volgende onderzoeksvraag zal de leidraad vormen:

Hoe kunnen mogelijke verschillen en overeenkomsten in het gebruik van deze elaboratieve retentietechnieken tussen de sprekers in de APB, VIOT en TEDtalks verklaard worden door verschillen in genreconventies en doelen?

Voor het beantwoorden van deze onderzoeksvragen zijn de toespraken geanalyseerd op anekdotes en vraagfiguren, die gecodeerd zijn. Voor deze codering is een codeboek van belang, zodat het onderzoek eventueel door andere onderzoekers gedaan kan worden.

3.3 Het codeboek

Voordat de toespraken uit het corpus geanalyseerd konden worden op de elaboratieve retentietechnieken anekdote en de vraagfiguren, is een codeboek opgesteld. In deze paragraaf

wordt het codeboek beschreven, dat is gebruikt bij het coderen van de anekdote en vraagfiguren in de corpora van de VIOT-conferentie en van de APB. Het codeboek is gebaseerd op het codeboek van Mijnders (2015: 43-45). Zij heeft dit codeboek toegepast bij de analyse van de TEDtalks. Voor het huidige onderzoek is een aantal aanpassingen aan het codeboek gedaan, die besproken worden bij de desbetreffende retentietechnieken in deelparagrafen 3.3.1 en 3.3.2.

Het codeboek is opgesteld per retentietechniek, waarbij de definitie, een voorbeeld en een stappenplan voor codering wordt gegeven. Bij het voorbeeld geldt steeds dat het cursief gedrukte tekstdeel gecodeerd is als een retentietechniek. Daarnaast worden bij de anekdote, de quaestie en de retorische vraag een uitleg gegeven wanneer een tekstdeel niet als de retentietechniek gecodeerd kan worden. Dit onderdeel is toegevoegd aan het codeboek, omdat dit duidelijker maakt wanneer een retentietechniek gecodeerd kan worden en wanneer niet. De voorbeelden in het codeboek komen uit de toespraken van Wilders (PVV), Cohen (PvdA) en Pechtold (D66), die zij gaven tijdens de APB van 2010, 2011 en 2013. Het codeboek voor de anekdote wordt besproken in deelparagraaf 3.3.1 en het codeboek van de vraagfiguren in deelparagraaf 3.3.2. Vervolgens wordt de toepassing van het codeboek besproken (zie 3.3.3).

3.3.1 Het codeboek: de anekdote

Zoals hierboven vermeld, is het codeboek van Mijnders (2015) aangepast op een aantal vlakken. Vooral het codeboek voor de anekdote is aangepast en uitgebreid. De definitie is concreter gemaakt, door bij te voegen dat een anekdote één of meerdere personages moet bevatten. Daarnaast is het aspect van de verhaalstructuur opgenomen in de definitie en is een stappenplan voor het herkennen van een anekdote toegevoegd bij de codering van deze retentietechniek. Het codeboek voor de elaboratieve retentietechniek de anekdote is met deze aanpassingen hieronder opgenomen.

Anekdote

Definitie	Een vertelling die: <ul style="list-style-type: none"> • Kort is (maximaal 150 woorden), • Een verhaalstructuur met een ontwikkeling (gebeurtenis) bevat, • Eén of meerdere personages (bijvoorbeeld 'ik') bevat.
Voorbeeld	'Ik hoor graag of deze coalitie bereid is om deze mensen, die veelal onvrijwillig in flexibel werk terechtkomen, te beschermen en meer zekerheid te bieden en of zij hun kansen op de arbeidsmarkt wil verbeteren. <i>Na een mailtje ben ik laatst op bezoek geweest bij twee aardige Hagenaars. Laat ik ze voor het gemak "Henk" en "Ingrid" noemen. Zij waren diep bezorgd over het dreigend verlies van de baan van Henk, die bij het Haagse vervoersbedrijf HTM werkt. U weet het, dat wordt aanbesteed. Zij maken zich grotere zorgen over de moeder van Ingrid, die met lichamelijke beperkingen kampt. Met haar pgb en huursubsidie lukt het haar net om het</i>

	<i>hoofd boven water te houden.</i> Geert Wilders noemt mij "de grote gedoger" en het past bij zijn neiging om alles te verdraaien.' (APB PvdA, 2011)
Hoe te coderen?	<p>Stappenplan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Komt een (of meerdere) personage voor in de tekst? • Komt een wisseling van onderwerp of onderwerpspectief voor? Bijvoorbeeld eerst algemeen over 'zij', daarna concreet over 'ik' en/of 'Henk'. Hier kan je het begin en het einde van een anekdote aan herkennen. • Zit er een verhaalstructuur in? Oriëntatie, complicatie, evaluatie, coda (naar Labov & Waletzky, 1967) • Is het verhaal kort, gevat en afgerond? Kort betekent niet meer dan 150 woorden. <p>Een anekdote mag niet onderbroken worden. Wanneer dit wel gebeurt, kunnen beide delen als één anekdote gecodeerd worden met een opmerking over de onderbreking. In deze opmerking wordt het deel van de tekst opgenomen dat niet bij de anekdote hoort.</p>
Geen anekdote	<p>'In de sociale zekerheid hebben wij Henk en Ingrid - iedereen herinnert zich hen - niet vergeten.'</p> <p>Dit citaat, uit de speech van Wilders in 2010, verwijst wel naar een anekdote – of in ieder geval naar de personages waarmee Wilders 'de gemiddelde Nederlander' beschrijft. Maar dit citaat heeft geen verhaalstructuur, waardoor het niet als anekdote gecodeerd kan worden.</p>

3.3.2 Het codeboek: De vraagfiguren

De elaboratieve retentietechniek vraagfiguur bestaat uit vier subtechnieken: de letterlijke vraag, de quaestie, de retorische vraag en de subiectie. Een vraagfiguur kan herkend worden door een vraagteken, maar ook wanneer een er in een zin het woord 'vraag' is opgenomen (zie het voorbeeld bij de letterlijke vraag). Dubbele codering was niet mogelijk. Wanneer bijvoorbeeld een reeks vragen gecodeerd was als een quaestie, werden de individuele vragen in deze reeks niet meer gecodeerd.

Voor de codering van deze vragen golden onderstaande definities. Het oorspronkelijke codeboek van de letterlijke vraag van Mijnders (2015) is aangepast: ook de vragen die niet direct door het publiek worden beantwoord, kunnen als letterlijke vraag gecodeerd worden. Dit is toegevoegd door de aard van de toespraken in het APB, waar vragen gesteld worden aan het kabinet die een dag later beantwoord zullen worden. Hierdoor zijn deze vragen wel degelijk letterlijk – ze worden beantwoord, alleen niet direct na de vraag. Daarnaast is door het specifieke corpus een subcategorie voor onderzoeks- en enquêtevragen bij de letterlijke vraag opgenomen. Deze worden echter niet direct aan het publiek gesteld en de spreker verwacht hier ook geen direct antwoord op. Enquêtevragen worden beantwoord door de respondenten van het onderzoek, waardoor de vraag in de enquête een letterlijke vraag is. Onderzoeksvragen zijn tevens letterlijke vragen, omdat het een vraag is die beantwoord wordt. Soms al in de presentatie, maar dan niet direct na de vraag en kan het niet gecodeerd worden als subiectie. Bij

de retorische vraag is het codeboek vooral concreter gemaakt, door de voorbeelden uit te leggen bij het stappenplan. Daarnaast is bij de retorische vraag en de quaestie een voorbeeld opgenomen, waar de vraag niet als de desbetreffende techniek gecodeerd kan worden.

Letterlijke vraag

Definitie	Een vraag waar de spreker een antwoord op verwacht van het publiek of een specifiek persoon uit het publiek of uit het onderzoek zonder zelf de vraag te beantwoorden.
Voorbeeld	<i>'Ik vraag de premier of dat klopt.'</i> (APB PvdA, 2011)
Hoe te coderen?	De vraag wordt als een letterlijke vraag gecodeerd als duidelijk is dat van het publiek of de luisteraar een antwoord gevraagd wordt. Ook onderzoeksvragen en enquêtevragen coderen als een letterlijke vraag.

Quaestie

Definitie	Een reeks van twee of meer vragen, die vaak retorisch zijn of door de spreker zelf beantwoord of behandeld worden.
Voorbeeld	<i>'Bestaat mijn baan straks nog? Wat is er voor werk voor mijn kinderen? Op wat voor school kunnen zij terecht? Kan ik mijn ouders straks ook nog fatsoenlijke zorg blijven bieden?'</i> (APB PvdA, 2011)
Hoe te coderen?	Wanneer er zonder onderbreking van een nieuwe zin (dus een zin gevolgd door een punt) vragen achter elkaar gesteld worden, coderen we het als een quaestie.
Geen quaestie	<i>'Was dat nou precies het D66-programma? Nee. Bracht het rust en duidelijkheid? Absoluut.'</i> (APB D66, 2013) Dit is een opeenvolging van vragen, maar met losse zinnen tussen de vragen. Hierdoor wordt de vragenreeks onderbroken en niet gecodeerd als quaestie. Deze vragen worden zelfs direct na de vraag beantwoord, waardoor beide vragen gecodeerd kunnen worden als twee verschillende subjecties (zie de definitie hieronder).

Retorische vraag

Definitie	<ul style="list-style-type: none"> • Een schijnvraag omdat het antwoord al in de vraag ligt opgesloten: een nadrukkelijke bewering of een emotionele uiting in vraagvorm • Een overbodige, onoprechte en irrelevante vraag • De gevraagde informatie is algemeen bekend
Voorbeelden	<i>'Beste Mark, wanneer wordt u weer wakker?'</i> (APB PvdA, 2011) <i>'Dat mag toch niet?'</i> (APB PvdA, 2011) <i>'Wie kan daar nou op tegen zijn?'</i> (APB PVV, 2010)

Hoe te coderen?	<p>Wanneer een of meerdere van onderstaande punten te herkennen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Signalen in de vraag zelf suggereren het antwoord, of het antwoord is algemeen bekend. Bijvoorbeeld: iedereen weet dat Mark Rutte niet in een continue slaap ligt. • Vragen worden negatief geformuleerd • Bijwoorden zoals nu, toch, eigenlijk, immers, dus, etc. Bijvoorbeeld de woorden 'toch' en 'nou' in bovenstaande voorbeelden. • Elliptische formulering
Geen retorische vraag	<p>'Niet pas in 2016, maar nu hervormen! <i>En dat kan toch?</i> Zo vraag ik de premier.' (APB D66, 2013)</p> <p>Deze vraag van Pechtold, uit zijn toespraak in 2013, heeft het bijwoord 'toch' waar een retorische vraag aan te herkennen is. Deze vraag is echter niet te coderen als retorische vraag. Dit blijkt uit de zin die erna komt: 'Zo vraag ik de premier'. Deze zin in de context van de APB duidt erop dat de vraag als letterlijke vraag gecodeerd moet worden.</p>

Subiectie

Definitie	Vraag die door de spreker zowel opgeworpen als beantwoord wordt.
Voorbeeld	' <i>Waarvoor vechten wij ons door de crisis? Wat mij betreft bouwen wij aan Nederland om straks fatsoenlijke zorg, betaalbare woningen, goed onderwijs en kans op werk te kunnen garanderen.</i> ' (APB PvdA, 2011)
Hoe te coderen?	Het antwoord moet direct na de vraag komen en alleen de vraag (dus niet het antwoord) wordt gecodeerd. Onderzoeksvragen worden vaak in het begin van een presentatie genoemd en wel beantwoord in de toespraak. Doordat deze vragen niet meteen na de vraagstelling beantwoord worden, worden de vragen niet als subiectie maar als letterlijke vraag gecodeerd.

3.3.3 De toepassing van het codeboek

Voor de toepassing van bovenstaand codeboek op het corpus is het data-analyseprogramma Atlas.ti is gebruikt. In dit programma kunnen de teksten toegevoegd worden in de *primary doc manager*, waarbij tevens een *family manager* bewerkt kan worden. Met behulp van deze vensters, konden bijvoorbeeld alle toespraken van D66 geclusterd worden en kon daarbij gekeken worden hoeveel anekdotes D66 gebruikte in de vier toespraken. Vervolgens kon in het data-analyseprogramma de te coderen tekstdelen geselecteerd worden om er vervolgens een code aan te geven. Deze codes kunnen van tevoren toegevoegd worden in de *code manager*. De vijf codes van de elaboratieve retentietechnieken werden hier toegevoegd: Anekdote, Letterlijke vraag, Quaestie, Retorische vraag en Subiectie. Tevens werden de laatste vier ingedeeld in een familie 'Vraagfiguur' in de *code family manager*. Op deze manier kon het codeboek toegepast worden op een zo efficiënt mogelijke manier. De *code manager* blijft open staan tijdens het coderen van een tekst. Op deze manier kan een tekstdeel geselecteerd worden

en vervolgens kan de desbetreffende code vanuit de *code manager* naar het geselecteerde deel gesleept worden om zo het tekstdeel te coderen. Citaten van bijvoorbeeld respondenten of andere personen, die een vraagfiguur of anekdote bevatten, worden meegenomen in de analyse. Hierbij wordt een opmerking geplaatst in het analyseprogramma Atlas.ti (*edit comment*) dat het stuk tekst een citaat is.

Het codeboek is getest op interbeoordelaarsbetrouwbaarheid via Cohen's kappa door een andere onderzoeker acht teksten te laten coderen aan de hand van het codeboek. Deze onderzoeker kreeg acht willekeurige teksten: 4 uit het APB-corpus en 4 uit het VIOT-corpus. De toespraken waaruit voorbeelden zijn gebruikt voor in het codeboek waren uitgesloten van deze selectie (oftewel de toespraken van PVV, PvdA en D66 uit respectievelijk 2010, 2011 en 2013). De gecodeerde tekstdelen werden op een rij gezet en vervolgens werd gekeken of de onderzoekers (de auteur van deze thesis en de tweede onderzoeker) dezelfde technieken hadden toegekend aan de tekstdelen. De technieken werden genummerd van 1 tot en met 5. Wanneer een techniek niet gecodeerd was, kreeg het tekstdeel het nummer 0. Met behulp van SPSS kon Cohen's kappa uitgerekend worden voor de betrouwbaarheid van het codeboek. Een kappa van 0 zou betekenen dat de overeenkomst tussen de analyses volledig op kans berust, een kappa van 1 is een volledige overeenkomst. Uit een eerste analyse kwam een kappa van .54 en met alleen de vraagfiguren een kappa van .57. Met het codeboek kan de codering beter dan kans plaatsvinden. De betrouwbaarheid van het codeboek is zodoende redelijk. Na een specifieke vergelijking van de codering van beide onderzoekers bleek een aantal retentietechnieken gemist. Na aanpassing van deze gemiste retentietechnieken, waarbij de coderingen gecontroleerd werden of deze als zodanig te coderen was, bleek de kappa een voldoende tot goede betrouwbaarheid te hebben ($k = .65$, alleen vraagfiguren: $k = .68$). Na een overleg tussen beide onderzoekers, waar een aantal knopen voor de codering zijn doorgehakt, kwam kappa uiteindelijk uit op $k = .92$ en wanneer alleen het codeboek van de vraagfiguren op de betrouwbaarheid werd getest zelfs $k = .98$.

Vervolgens kon vastgesteld worden welk percentage van de tekst bestond uit één techniek. Wanneer in een tekst de anekdote bijvoorbeeld één keer gecodeerd was en uit 30 woorden bestond in een tekst van 4000 woorden, kon vermeld worden dat 0,8 procent van deze toespraak uit anekdotes bestond. Daaropvolgend kon de data van de twee corpora en vergeleken worden met elkaar en het vergelijkingscorpus. De resultaten van deze descriptieve en statistische analyse worden besproken in het volgende hoofdstuk.

4 Resultaten

Dit hoofdstuk zal de kwantitatieve resultaten behandelen en zal laten zien op welke manier de verschillende groepen sprekers gebruikmaken van elaboratieve retentietechnieken. De resultaten zullen gepresenteerd worden door de indeling van de retentietechnieken ook hier te hanteren: allereerst de anekdote en vervolgens de vraagfiguren. Voor de vergelijking tussen de groepen sprekers is een-weg ANOVA uitgevoerd met de twee corpora en het vergelijkingscorpus als onafhankelijke variabele (i.e. APB, VIOT en TED) en de desbetreffende retentietechniek als afhankelijke variabele. De som en het gemiddelde woordenaantal en het percentage van het woordenaantal van de afhankelijke variabelen (de retentietechnieken) zijn per corpus weergegeven in Tabel 3. Door het verschil in lengte van de teksten uit de corpora, zijn deze niet alleen vergeleken door middel van het aantal voorgekomen retentietechnieken maar ook met het aantal woorden van de gebruikte retentietechniek en het percentage hiervan in de totale tekst. In de volgende deelparagrafen zijn de resultaten van deze analyse gerapporteerd voor elk van de variabelen, waarbij voorbeelden uit de corpora worden gegeven en de mogelijk statistische verschillen tussen de genres wordt belicht.

Tabel 3 De som en het percentage woordenaantal per corpus voor de elaboratieve retentietechnieken de anekdote en de vraagfiguren (i.e. de letterlijke vraag, quaestie, retorische vraag en subiectie). Getallen met een ander superscript verschillen significant van elkaar.

Elaboratieve retentietechnieken	APB	VIOT	TED
<i>Anekdote</i>			
Som	12	5	22
Gemiddeld per tekst (SD)	0,75 (1,29)	0,31 (0,60)	1,38 (1,71)
Gemiddeld aantal woorden (SD)	81,13 (35,02)	102,50 (46,94)	255,69 (195,05)
Gemiddelde woordenaantal in % (SD)	1,77 (2,76) ^b	1,09 (2,35) ^b	8,16 (9,05) ^a
<i>Vraagfiguur</i>			
Som	143	192	282
Gemiddeld per tekst (SD)	8,94 (9,03)	12,00 (6,46)	17,63 (13,50)
Gemiddeld aantal woorden (SD)	19,96 (14,47)	14,05 (5,11)	10,57 (4,50)
Gemiddelde woordenaantal in % (SD)	6,90 (6,96)	4,71 (2,74)	5,62 (3,29)
<i>Letterlijke vraag</i>			
Som	41	68 ^a	12 ^b
Gemiddeld per tekst (SD)	2,56 (2,34)	4,25 (3,11)	0,75 (2,75)
Gemiddeld aantal woorden (SD)	10,15 (5,77)	11,18 (3,23)	9,23 (1,09)
Gemiddelde woordenaantal in % (SD)	1,12 (1,21) ^a	1,36 (0,88) ^a	0,16 (0,54) ^b
<i>Quaestie</i>			
Som	46	35	63
Gemiddeld per tekst (SD)	2,87 (3,28)	2,19 (1,64)	3,94 (4,09)
Gemiddeld aantal woorden (SD)	42,14 (18,30) ^a	31,53 (14,31)	25,24 (8,64) ^b

Gemiddelde woordenaantal in % (SD)	4,53 (5,42)	2,07 (2,24)	2,70 (2,56)
<i>Retorische vraag</i>			
Som	39 ^a	20 ^a	117 ^b
Gemiddeld per tekst (SD)	2,44 (3,85)	1,25 (1,57)	7,31 (4,94)
Gemiddeld aantal woorden (SD)	13,45 (7,92)	13,78 (12,71)	7,12 (4,17)
Gemiddelde woordenaantal in % (SD)	0,99 (1,37)	0,41 (0,47) ^a	1,63 (1,18) ^b
<i>Subiectie</i>			
Som	17 ^a	69 ^b	90 ^b
Gemiddeld per tekst (SD)	1,06 (1,39)	4,31 (3,40)	5,62 (5,07)
Gemiddeld aantal woorden (SD)	6,98 (3,64)	7,19 (3,22)	6,15 (2,01)
Gemiddelde woordenaantal in % (SD)	0,25 (0,36) ^a	0,87 (0,70) ^b	1,14 (0,99) ^b

4.1 De anekdote

Bij een een-weg ANOVA bleek de homogeniteit van de variantie geschonden bij het aantal, de lengte en het percentage van het woordenaantal van de anekdote. Hierdoor wordt de Welch test gerapporteerd. Er bleek geen significant effect te zijn van het type corpus op het aantal anekdotes, maar deze naderde wel significantie, $F_{(2, 25.15)} = 3.08$, $p = .063$, net als bij de lengte van een anekdote, $F_{(2, 8.21)} = 3.34$, $p = .087$. Games-Howell post hoc tests lieten zien dat het verschil bij het aantal anekdotes tussen TEDtalks en VIOT-presentaties significantie naderde ($p = .074$), terwijl het verschil in lengte van een anekdote bij TEDtalks en APB-toespraken significantie naderde ($p = .066$). De Welch test liet bij het woordenaantal in percentage wel een significant effect zien door het type corpus, $F_{(2, 27.09)} = 4.50$, $p = .021$. Games-Howell post hoc tests lieten zien dat het percentage van het aantal woorden van een anekdote in een toespraak of presentatie hoger was bij de TEDtalks dan bij de VIOT-presentaties ($p = .020$) en de APB-toespraken ($p = .038$). De non-significante verschillen van aantal anekdotes en de lengte van een anekdote zijn te verklaren wanneer gekeken wordt naar het gebruik per spreker: het merendeel gebruikt namelijk één anekdote per toespraak of presentatie. Van de 20 sprekers die een anekdote hebben gebruikt, vertellen elf sprekers één anekdote in hun toespraak of presentatie. De TEDtalks zijn hier wel een uitzondering op: deze sprekers gebruiken gemiddeld iets meer anekdotes per presentatie, maar over het algemeen is dit verschil te verwaarlozen aangezien sommige sprekers ook geen anekdote gebruiken in hun presentatie. Daarnaast is in het vernieuwde codeboek opgenomen dat een maximaal aantal woorden verbonden zit aan een anekdote, waardoor de non-significantie van de gemiddelde lengte van een anekdote niet verschilt per type corpus. Na de codering toe te passen volgens het aangepaste codeboek, kunnen negen tekstdelen eerder gecodeerd als anekdote in de TEDtalks niet opgenomen worden als anekdote. Deze anekdotes waren langer dan 150 woorden. Bij vergelijking via de een-weg ANOVA blijkt de homogeniteit ook geschonden, waardoor de Welch test gerapporteerd wordt. Het aantal anekdotes wordt door deze aanpassing in het codeboek niet significant beïnvloed door het type corpus, $F_{(2, 25.35)} = 1.22$, $p = .312$.

Tabel 4 Kwantitatieve kenmerken van beide corpora en het vergelijkingscorpus, met gemiddeld aantal woorden per anekdote en gemiddeld aantal anekdotes per toespraak of presentatie.

Anekdote	APB	VIOT	TED
Totale lengte corpus (in woorden)	40.832	54.704	45.768
Gemiddelde lengte corpus (in woorden)	2.552	3.419	2.861
Eén anekdote per x woorden	3.403	10.941	2.080
Gemiddeld per tekst	0,75	0,31	1,38

In het APB-corpus kwam één anekdote voor per 3.403 woorden. Met een gemiddelde toespraaklengte van 2.552 woorden, komt de anekdote niet voor in elke speech. Bij het VIOT-corpus komt de anekdote gemiddeld voor in een derde van de presentaties, per 10.941 woorden komt één anekdote voor (zie ook Tabel 4). Hoewel dit verschil volgens de statistische toets niet significant is, zijn een aantal verschillen tussen de corpora te zien op tekstueel gebied. Opvallend is bijvoorbeeld het gebruik van personages in de anekdote. Deze neemt verschillende vormen aan in de corpora: het merendeel is een gebeurtenis uit het eigen leven (i.e. 'ik'). Dertien van de zeventien anekdotes uit het APB-corpus en het VIOT-corpus gaan over iets wat de spreker is overkomen. Bijvoorbeeld de anekdote uit de toespraak van Wilders in 2011: 'Ik ben nog van de generatie die opgroeide in de schaduw van de Berlijnse muur. Dat die socialistische muur op een dag zou vallen, kon niemand zich voorstellen. Maar hij viel! En dat was geweldig.' Of uit een presentatie uit het VIOT-corpus: 'vanmorgen op de trein naar Amsterdam stop ik uiteraard in de bekende stations. Bij 't allereerste in Roosendaal zie ik daar een affiche staan van Coca-Cola met daarop de oude Kerstman met daarop de perfect begrijpelijke boodschap 'Merry Christmas'. ' Daarnaast wordt ook het algemene 'men' als personage ingezet: 'Iedereen die met de lift iedere ochtend naar z'n kantoor gaat, zal ook wel het verschijnsel kennen dat als je een keer op een andere verdieping moet zijn, dat je negen van de tien keer toch per ongeluk op je eigen verdieping uitstapt [...]' (VIOT). Bij het APB wordt gebruikgemaakt van andere personages en dit wordt op een specifieke manier gebracht: de spreker heeft zelf iets meegemaakt, bijvoorbeeld ergens naartoe geweest, en vertelt vervolgens over de persoon die ze daar tegenkwamen. Een voorbeeld hiervan is de anekdote uit de toespraak van VVD-fractieleider Blok in 2010:

"Ik zat een tijdje geleden in een televisieprogramma met de heer Samsom. Het was Rondom 10. Het ging over de jeugd en de ouderen; dat waren wij dan; wij hebben dezelfde haardracht, dus dan word je uitgekozen voor Rondom 10. Er kwam onder meer een jongen van 17/18 jaar aan het woord die vertelde dat hij na zijn school geen werk had kunnen vinden en naar de gemeente was gegaan. De gemeente had hem in het kader van de nieuwe wet WIJ banen aangeboden,

maar die vond hij niks, want het was in een magazijn of het was inpakwerk. Eigenlijk iedereen daar viel over hem heen, zowel de heer Samsom als ikzelf en ook het publiek: dit kan echt niet, je moet natuurlijk werk gewoon accepteren.”

Deze vorm van een anekdote komt niet voor bij het VIOT-corpus en is wellicht een verschil tussen de beide genres.

4.2 De vraagfiguren

De een-weg ANOVA van het totale aantal vraagfiguren liet geen significant hoofdeffect van het type corpus zien, maar naderde wel significantie, $F_{(2, 45)} = 3.05$, $p = .057$. Bij de gemiddelde lengte van een vraagfiguur en het percentage van het woordenaantal werd de homogeniteit van de variantie geschonden, waardoor de Welch test wordt gerapporteerd. De lengte van een vraagfiguur bleek significant te worden beïnvloed door het type corpus, $F_{(2, 24.92)} = 3.95$, $p = .032$, terwijl uit de Games-Howell post hoc test bleek dat dit verschil slechts significantie naderde bij de APB-toespraken en TEDtalks ($p = .082$). Het percentage van het woordenaantal bleek niet significant beïnvloed te worden door het type corpus, $F_{(2, 27.77)} = 0.84$, $p = .441$. Voor dit onderzoek waren vier subtechnieken van deze elaboratieve retentietechniek opgesteld, welke wellicht een verschil laten zien tussen de genres. Deze subtechnieken zullen in de volgende deelparagrafen apart behandeld worden. Eerst worden de statistische resultaten van de een-weg ANOVA besproken en vervolgens wordt een inhoudelijke vergelijking tussen de vraagfiguren in het APB-corpus en het VIOT-corpus behandeld.

4.2.1 De letterlijke vraag

De een-weg ANOVA liet zien dat het aantal letterlijke vragen significant wordt beïnvloed door het type corpus, $F_{(2, 45)} = 6.49$, $p = .003$. Tukey's test liet zien dat deze verschillen komen door de TEDtalks: de letterlijke vragen komen significant meer voor in VIOT-presentaties dan in TEDtalks ($p = .002$). De lengte van de letterlijke vraag wordt niet significant beïnvloed door het type corpus, $F_{(2, 45)} = 0.28$, $p = .755$. Een volgende analyse liet zien dat bij het percentage van het woordenaantal de homogeniteit van de variantie geschonden is, waardoor de Welch test wordt gerapporteerd. Hieruit blijkt dat het percentage van het woordenaantal tevens significant wordt beïnvloed door het type corpus, $F_{(2, 27.18)} = 12.39$, $p < .001$. Games-Howell post hoc tests lieten zien dat letterlijke vragen in de TEDtalks significant minder percentage van de tekst in beslag namen dan zowel de APB-toespraken ($p = .013$) als de VIOT-presentaties ($p = .002$). De context waarin de toespraak of presentatie wordt gehouden, kan als mogelijke verklaring voor dit verschil dienen: de TEDtalks worden in een meer professionele context gegeven en zijn over het algemeen beter voorbereid dan de presentaties bij de VIOT-conferentie. Hierdoor komen bij de

VIOT-conferentie ook onderzoeksvragen en vragen over de techniek voor, terwijl in de TEDtalks vaker een reactie uit het publiek verwacht wordt om echt over de boodschap na te denken.

Tabel 5 Kwantitatieve kenmerken van beide corpora en het vergelijkingscorpus, met gemiddeld aantal woorden per letterlijke vraag en gemiddeld aantal letterlijke vragen per toespraak of presentatie.

Letterlijke vraag	APB	VIOT	TED
Totale lengte corpus (in woorden)	40.832	54.704	45.768
Gemiddelde lengte corpus (in woorden)	2.552	3.419	2.861
Eén letterlijke vraag per x woorden	996	804	3.814
Gemiddeld per tekst	2,56	4,25	0,75

Uit de statistische toets blijkt dat de TEDtalks zich onderscheiden van het APB- en het VIOT-corpus in het gebruik van de letterlijke vraag. Maar wellicht verschilt de manier waarop een letterlijke vraag gebruikt wordt wel tussen APB-toespraken en VIOT-presentaties. Gemiddeld komt in het APB-corpus één letterlijke vraag voor per 996 woorden, ofwel gemiddeld 2,6 letterlijke vragen per toespraak. In het VIOT-corpus is dit één letterlijke vraag per 804 woorden en dus 4,3 letterlijke vragen per presentatie (zie ook Tabel 5). Deze aantallen verschillen echter niet significant van elkaar, maar de manier waarop de letterlijke vraag wordt ingezet verschilt wel per type corpus. Bij het APB vragen de sprekers vaak niet direct een antwoord vanuit het publiek, maar stellen zij een vraag aan de premier die later beantwoord kan worden. Bijvoorbeeld 'zo vraag ik de premier', die ook was opgenomen in het codeboek als voorbeeld voor de letterlijke vraag. Daarnaast komen in de presentaties van het VIOT veelvuldig onderzoeksvragen en enquêtevragen voor, bijvoorbeeld: 'zijn advertenties met een cultureel aangepast individualistisch appel overtuigender dan advertenties met een cultureel onaangepast collectivistisch appel in Europa?' Daarnaast kwamen in het VIOT-corpus ook enkele letterlijke vragen voor over de techniek: 'Ik moet toch gewoon op de pijltjes naar onder naar beneden drukken denk ik?' Eén spreker in het VIOT-corpus maakt daadwerkelijk gebruik van deze retentietechniek door een reactie van het publiek te verwachten na een vraag over de betekenis van een poster: 'Is er iemand die enig idee heeft?', 'Die andere, heeft iemand een idee?' en 'En die andere, de globe?'

4.2.2 De quaestie

De een-weg ANOVA liet zien dat de homogeniteit van de variantie bij het aantal, de lengte en het percentage van de anekdote geschonden was. Hierdoor wordt de Welch test gerapporteerd. Het aantal quaesties wordt niet significant beïnvloed door het type corpus, $F_{(2, 25,86)} = 1.347$, $p = .278$. De lengte van de quaestie wordt wel significant beïnvloed door het type corpus, $F_{(2, 18,79)} = 4.10$, $p = .033$. Games-Howell post hoc tests lieten zien dat de

quaesties bij de TEDtalks significant korter zijn dan bij de APB-toespraken ($p = .035$). Het percentage van het woordenaantal wordt, daarentegen, niet significant beïnvloed door het type corpus, $F_{(2, 27.95)} = 1.42$, $p = .258$.

Tabel 6 Kwantitatieve kenmerken van beide corpora en het vergelijkingscorpus, met gemiddeld aantal woorden per quaestie en gemiddeld aantal quaesties per toespraak of presentatie.

Quaestie	APB	VIOT	TED
Totale lengte corpus (in woorden)	40.832	54.704	45.768
Gemiddelde lengte corpus (in woorden)	2.552	3.419	2.861
Eén quaestie per x woorden	888	1.563	726
Gemiddeld per tekst	2,87	2,19	3,94

Uit de statistische toets blijkt dat de TEDtalks zich onderscheiden van het APB-corpus door het verschil in lengte per quaestie. Maar wellicht verschilt de manier waarop een quaestie gebruikt wordt wel tussen APB-toespraken en VIOT-presentaties. Eén quaestie kwam in het APB-corpus voor per 888 woorden, en dus gemiddeld 2,9 quaesties per toespraak. Bij het VIOT-corpus ligt het aantal woorden hoger: hier komt één quaestie voor per 1.563 woorden en dus 2,2 quaesties per presentatie (zie ook Tabel 6). Dit verschil bleek echter niet significant.

Daarentegen valt bij een tekstuele vergelijking tussen beide corpora op dat de toespraken in het APB de quaestie vooral gebruiken om verbazing of emoties op te wekken, terwijl VIOT-sprekers hun collega-onderzoekers lijken te willen laten nadenken over hun onderzoeksonderwerp.

Vergelijk bijvoorbeeld deze quaesties uit het APB- en het VIOT-corpus:

‘1,3 min 1,4 is? Minus 0,1 toch? Hoe is het vol te houden dat u in het onderwijs investeert, als u er vervolgens 100 mln. op bezuinigt? Wat is er van onze gezamenlijke ambitie overgebleven om de kennis top vijf - ik hoorde die vanochtend nog - te halen en daarvoor 2,5 mld. te investeren?’ (APB)

‘Gaat het dan over precies hetzelfde of niet? Of is de verbalisatie van mevrouw X [eeh] duidt die op hetzelfde probleem als de oogbeweging van meneer Y?’ (VIOT)

4.2.3 De retorische vraag

De een-weg ANOVA liet zien dat de homogeniteit van de variantie geschonden is bij het aantal retorische vragen en het percentage van het woordenaantal, waardoor de resultaten hiervan worden gerapporteerd met de Welch test. Het aantal retorische vragen bleek significant te worden beïnvloed door het type corpus, $F_{(2, 24.31)} = 10.85$, $p < .001$, net als het percentage van het woordenaantal, $F_{(2, 24.35)} = 7.85$, $p = .002$. Games-Howell post

hoc tests lieten zien deze significante verschillen van de retorische vraag in lengte en aantal komt door de TEDtalks: dit vergelijkingscorpus bevat meer retorische vragen dan het APB-corpus ($p = .011$) en het VIOT-corpus ($p = .001$), maar alleen het TED-corpus en het VIOT-corpus verschillen ook in percentueel woordenaantal van de retorische vraag ($p = .003$). Hierbij moet echter opgemerkt worden dat het oorspronkelijke codeboek is aangepast, waarbij een letterlijke vraag niet per se direct beantwoord hoeft te worden door het publiek. Door deze aanpassing, kunnen vijftien retorische vragen in het TED-corpus veranderd worden naar een letterlijke vraag. Hierdoor is het aantal retorische vragen echter nog steeds significant verschillend per type corpus, $F_{(2, 24.70)} = 9.85$, $p = .001$. Bij de lengte van een retorische vraag liet de een-weg ANOVA zien dat de lengte van een retorische vraag niet significant wordt beïnvloed door het type corpus, maar wel significantie naderde, $F_{(2, 33)} = 2.72$, $p = .081$. Het gemiddelde aantal woorden per retorische vraag is weergegeven in Tabel 3 en laat zien dat de retorische vragen in TEDtalks korter zijn dan die in de APB-toespraken en de VIOT-presentaties, maar dit verschilt nadert slechts significantie. Dit kan komen door woorden als 'ja' en 'hè' aan het einde van een zin, waardoor een retorische vraag ontstaat. Daarnaast kan het bijna significante verschil in lengte per retorische vraag ook komen door het verschil in codering. Mijnders (2015) had in het TED-corpus alleen de laatste woordjes van deze retorische vragen gecodeerd, terwijl voor het APB- en VIOT-corpus de gehele zin is gecodeerd.

Tabel 7   Kwantitatieve kenmerken van beide corpora en het vergelijkingscorpus, met gemiddeld aantal woorden per retorische vraag en gemiddeld aantal retorische vragen per toespraak of presentatie.

Retorische vraag	APB	VIOT	TED
Totale lengte corpus (in woorden)	40.832	54.704	45.768
Gemiddelde lengte corpus (in woorden)	2.552	3.419	2.861
Eén retorische vraag per x woorden	1.047	2.735	391
Gemiddeld per tekst	2,44	1,25	7,31

De statistische analyse laat ook hier een onderscheid zien tussen het TED-corpus en beide andere corpora. De manier waarop een retorische vraag gebruikt wordt, zou echter wel kunnen verschillen tussen het APB-corpus en het VIOT-corpus. Om een beter beeld te kunnen vormen over hoe vaak een retorische vraag voorkomt in een APB-toespraak: één retorische vraag komt voor per 1.047 woorden, dus gemiddeld ongeveer 2,4 retorische vragen per toespraak. Bij het VIOT-corpus komt één retorische vraag per 2.735 woorden voor, ongeveer 1,3 retorische vragen per presentatie (zie ook Tabel 7). Deze aantallen bleken echter niet significant te verschillen, hoewel de manier waarop deze elaboratieve retentietechniek gebruikt wordt wel verschilt – vooral per spreker. Zo gebruikt

een van de VIOT-sprekers vaak het woordje ‘ja’ of ‘hè’ aan het einde van een zin, wat ervoor zorgt dat deze zin als een retorische vraag gecodeerd wordt. APB-sprekers gebruiken juist vaker een vraagvorm, waarbij het antwoord al in de context van de toespraak ligt. Bijvoorbeeld ‘Mag ik de premier corrigeren?’, waarna de premier meteen gecorrigeerd wordt.

4.2.4 De subiectie

Bij een een-weg ANOVA voor de subiectie blijkt de homogeniteit van de variantie geschonden bij het aantal subiecties en bij het percentage van het woordenaantal. Hierdoor zijn de resultaten op deze variabelen gecorrigeerd met de Welch test. Een-weg ANOVA liet zien dat het aantal subiecties significant wordt beïnvloed door het type corpus, $F_{(2, 23.95)} = 10.87$, $p < .001$, net als het percentage van het woordenaantal, $F_{(2, 25.75)} = 8.97$, $p = .001$. Games-Howell post hoc test lieten zien dat de subiectie significant minder voorkomt in het APB-corpus dan bij het VIOT-corpus ($p = .006$) en het TED-corpus ($p = .008$). De subiectie blijkt daarnaast ook een significant kleiner percentage van de tekst in te nemen bij een APB-toespraak dan bij een VIOT-presentatie ($p = .012$) en bij een TEDtalk ($p = .009$). De lengte van een subiectie blijkt niet significant beïnvloed te worden door het type corpus, $F_{(2, 31)} = 0.46$, $p = .638$, wat kan komen doordat een vraagfiguur meestal één zin omvat en een beperkt aantal woorden heeft.

Tabel 8   Kwantitatieve kenmerken van beide corpora en het vergelijkingscorpus, met gemiddeld aantal woorden per subiectie en gemiddeld aantal subiecties per toespraak of presentatie.

Subiectie	APB	VIOT	TED
Totale lengte corpus (in woorden)	40.832	54.704	45.768
Gemiddelde lengte corpus (in woorden)	2.552	3.419	2.861
Eén subiectie per x woorden	2.402	793	509
Gemiddeld per tekst	1,06	4,31	5,62

De statistische analyse laat vooral een distantiëring van het APB-corpus met de andere corpora zien. Verschilt het APB-corpus ook van het VIOT-corpus wanneer de subiectie inhoudelijk geanalyseerd wordt? Gemiddeld kwam er in het APB-corpus één subiectie voor per 2.402 woorden, net iets meer dan één per toespraak (gemiddeld 1,1). In het VIOT-corpus kwam één subiectie voor per 793 woorden en gemiddeld 4,3 keer per presentatie (zie ook Tabel 8). Dit verschil komt waarschijnlijk doordat VIOT-sprekers de subiectie gebruiken als structuuraanduiding zoals bij de meeste onderzoekspresentaties (i.e. onderzoeksvraag, methode, resultaten, conclusie). Dit is te zien aan vragen als: ‘Waar gaat het over?’, ‘Maar waarom is sta ik dan hier?’, ‘Wat kunnen we hier nou uit [eeh]

concluderen?', en zo zijn er nog een aantal te vinden in het VIOT-corpus. Voor een deel kan de subiectie ook bij de APB-toespraken werken als structuuraanduiding, bijvoorbeeld bij vragen als 'Waar ging het tijdens de campagne over?' Daarnaast kan de subiectie in de APB-toespraken ook gebruikt zijn voor het concretiseren van hun argumenten.

Bijvoorbeeld in het antwoord op de volgende vraag wordt het kabinetsbeleid concreet bekritiseerd: 'Wat hebben al die gewone Nederlanders, de politieagent, de leerkracht en de vuilnisman, te verwachten van dit kabinet? Hun salaris wordt bevroren. Gewone gezinnen gaan fors meer betalen voor de kinderopvang.' Daarnaast valt op dat de subiecties in het APB-corpus vooral negatief zijn en, net als het vorige voorbeeld, kritiek uiten op het kabinetsbeleid.

5 Conclusies en discussie

Dit hoofdstuk zal de resultaten bespreken aan de hand van de besproken literatuur (zie Hoofdstuk 2). Per onderzoeksvraag zullen de resultaten behandeld worden, waarna in de conclusie een antwoord gegeven wordt op de onderzoeksvragen. Vervolgens zullen de resultaten en de conclusie per onderzoeksvraag bediscussieerd worden aan de hand van het theoretisch kader van deze thesis.

5.1 Het gebruik van elaboratieve retentietechnieken in de APB en bij VIOT

In deze deelparagraaf zal allereerst getracht worden een antwoord te geven op de eerste onderzoeksvraag: Op welke manieren worden elaboratieve retentietechnieken als de anekdote en vraagfiguren gebruikt door professionele sprekers (APB) en sprekende professionals (VIOT) om ervoor te kunnen zorgen dat het publiek de boodschap onthoudt? Voor de onderzochte retentietechnieken zullen, aan de hand van eerder besproken literatuur, de bevindingen in het huidige onderzoek besproken worden.

5.1.1 De anekdote

De resultaten lieten geen significant verschil zien tussen het APB-corpus en het VIOT-corpus op de lengte van een anekdote en op het percentage dat een anekdote van de gehele tekst in beslag nam. Wanneer de anekdotes gelezen werden, bleek dat het hoofdpersoonage dertien van de zeventien keer een ik-figuur was. De anekdote wordt echter op verschillende manieren ingezet als elaboratieve retentietechniek door politici en communicatieonderzoekers: een anekdote wordt meestal met een ik-perspectief verteld, maar in het APB-corpus wordt ook verteld over de gebeurtenissen tijdens een ontmoeting waarbij de ik-figuur deze personen beschrijft (zie ook paragraaf 4.1). De anekdote kwam echter niet in elke toespraak of presentatie uit de corpora voor. Wellicht vinden sprekers of de schrijvers van de toespraken en presentaties het toepassen van deze techniek lastig, of is de definitie niet eenduidig genoeg, of is er een andere reden dat zij deze techniek niet gebruiken. Deze punten zullen hieronder bediscussieerd worden aan de hand van de literatuur.

Uit onderzoek naar narratieve persuasie blijkt dat narratieven (i.e. de anekdote voor het huidige onderzoek) met een ik-perspectief de kans op overtuiging en gedragsverandering verhogen (De Graaf, Sanders & Hoeken, 2016: 95). Bij APB-toespraken is het hoofddoel van de toespraak overtuigen en anekdotes hebben als doel de overtuiging te vergemakkelijken. Dit wordt volgens de literatuur bevorderd door het gebruik van het ik-perspectief, hoewel dit effect niet gegarandeerd kan worden. Daarnaast zou wel in gedachten gehouden moeten worden dat de identificatie met een personage in het verhaal vooral voorkomt bij het hoofdpersoonage (De

Graaf et al., 2012). De volgende anekdote uit de APB-toespraak van de VVD in 2010 geeft hier het verkeerde voorbeeld:

‘Toch een stukje jeugdsentiment: toen ik op school zat, had je van die mooie stickers, vaak op een klomp geplakt, met de tekst "kernenergie. Nee, bedankt!" Na dertig jaar is ook dat rare taboe weg.’

De VVD is vóór kernenergie. Volgens de theorie over identificatie zal het publiek zich identificeren met de jonge VVD'er op school, die een mooie sticker zag met de negatieve tekst over kernenergie. De jonge VVD'er is namelijk het hoofdpersonage van het verhaal en daarmee identificeert het publiek zich. Door deze identificatie zal het standpunt tegen kernenergie overgenomen kunnen worden, ofwel retentie van dit standpunt wordt hierdoor bevorderd, terwijl dit niet de bedoeling is. De echte bedoeling blijkt uit de zin aan het einde van de anekdote, die een tegenstelling met het voorgaande uit. Hieruit blijkt dat voorzichtig omgegaan moet worden met de anekdote, voor het overbrengen van de (in de ogen van de spreker) juiste gedachten en argumenten.

Door middel van het ik-perspectief was een anekdote gemakkelijk te herkennen: er vond een wisseling van onderweperspectief plaats, vaak van algemeen (o.a. herkenbaar door het gebruik van 'men' of het onderwerp van de tekst) naar specifiek (ik of een ander personage). Het einde van een anekdote is echter lastiger te herkennen. Waar sommige verhalen bij Labov en Waletzky (1967) nog een coda lieten zien, ofwel een afsluitende zin als 'en dit was het verhaal', was dit in deze corpora niet het geval. Een ontwikkeling, oftewel gebeurtenis, complicatie en/of evaluatie, was sowieso een onderdeel van de anekdote en hierdoor kon het einde de anekdote herkend worden. De ontwikkeling was aan het einde van de anekdote namelijk afgelopen, waarna weer verder gegaan werd met de meer algemene toon van de presentatie of toespraak. De verhaalstructuur die Labov en Waletzky suggereerden kan ook toegepast worden voor een anekdote, aangezien zij ook stelden dat de coda niet altijd voorkomt aan het einde van een verhaal. Deze identificatie-effecten zijn tot nu toe echter vooral in geschreven teksten onderzocht, waardoor het effect bij gesproken teksten nog niet bekend is.

Edens (1979), Braet (2007) en Andeweg en De Jong (2005) hadden in hun definitie van de anekdote dat deze vaak humor bevat, of zelfs in de vaste definitie dat deze 'snedig' is. Uit de geanalyseerde corpora blijkt de anekdote echter vooral een concretisering of detaillering van het onderwerp te geven door middel van de bespreking van een gebeurtenis. Hierbij komt niet altijd humor van te pas. Al kan humor verschillend opgevat worden per persoon, de auteur heeft slechts bij een van de zeventien anekdotes kunnen lachen. Vergelijk bijvoorbeeld de anekdote van D66-fractievoorzitter in 2013 (met humor) en een spreker bij de VIOT-conferentie:

‘Zelfs in de zomer was ik beschikbaar voor overleg. Daar zat ik ineens met een collega aan het strand in plaats van met mijn kinderen. Ik had mij op de ontmoeting met collega Samsom goed voorbereid. Ik had mij goed ingesmeerd om niet rood te worden. Het is een veelbesproken strandwandeling geworden, zonder resultaat. Wat mij betreft: zand erover.’

‘Vanmorgen op de trein naar Amsterdam stop ik uiteraard in de bekende stations. Bij ‘t allereerste in Roosendaal zie ik daar een affiche staan van Coca-Cola met daarop de oude Kerstman met daarop de perfect begrijpelijke boodschap ‘Merry Christmas’.’

‘Humor’ en ‘snedig’ uit de definitie van de anekdote halen voor het codeboek was zodoende nodig om niet te veel hierop te richten bij het coderen van de anekdote, zodat anekdotes die dit niet bevatten ook gecodeerd zouden worden.

Uit paragraaf 3.3.3 bleek dat de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid vooral bij de anekdote matig was, met als mogelijk gevolg dat de anekdotes die gecodeerd zijn voor dit onderzoek wellicht niet gecodeerd zullen worden bij een vervolgonderzoek. Uit de bespreking tussen de beoordelaars kwam onder andere de volgende anekdote langs in de discussie:

‘En we hadden er een case tussen gestopt omdat we even wilden nagaan over hun ergernissen ook. En dat was een mail die die naar studenten gestuurd werd eind oktober met de opmerking ‘bevestig de ontvangst van deze mail met een reply’, om ook te kijken hoe ze daarop gaan reageren en hoe snel ze daarop reageren. Nu de responstijd u ziet dat er heel weinig dat er een aantal gereageerd had, dat was maar zesentwintig studenten dit jaar, de rest heeft na een reminder dan toch nog eens geantwoord maar er waren d’r drie of vier die onvindbaar waren, en die hebben we moeten opbellen om te zeggen dat ze moesten de mail bevestigen, om administratief had ik die bevestiging nodig voor die taak. Dus er zijn mensen die dit niet doen.’ (VIOT)

Deze anekdote had volgens één beoordelaar geen duidelijk of concreet genoeg hoofdpersonage. De studenten zijn hiervoor een grote groep, aangezien een personage als enkelvoudig gezien kan worden. Daarnaast komt ‘we’ alleen in de eerste en laatste zin voor, waardoor de beoordelaar dit niet als personage zag. De tweede beoordelaar zag dit echter wel als personage, waarop de codering als anekdote volgde. Eenzelfde soort discussiepunt kwam ook voor over een ontwikkeling in de gebeurtenis. Codering van anekdotes vergt een interpretatie, waardoor dit een gedeeltelijk subjectief proces wordt. De vraag is alleen of het codeboek zo specifiek moet zijn dat er wellicht anekdotes buiten de codering vallen of dat de

definitie ruim is opgesteld waardoor dezelfde codering wellicht niet voortkomt uit de analyse door een andere onderzoeker.

Het is echter ook nog maar de vraag of de anekdote gezien kan worden als elaboratieve retentietechniek. Verschillende onderzoekers in het gebied van de narratieve persuasie stellen namelijk dat door transportatie geen elaboratie kan plaatsvinden (o.a. Green & Brock, 2000; Escalas, 2004). Wanneer iemand getransporteerd wordt in een verhaal, worden de ideeën en standpunten van het personage onbewust overgenomen, waardoor de nieuwe informatie van het verhaal niet wordt verbonden aan de eigen informatie opgeslagen in het langetermijngeheugen. Of een anekdote effectief is of niet en op welke manier de anekdote precies in zijn werk gaat voor het onthouden ervan, vraagt om een andere manier van onderzoeken dan het gebruiken van een codeboek om de anekdotes te herkennen in een tekst. Hetzelfde geldt ook voor vraagfiguren, waar de volgende deelparagraaf onder andere verder op in zal gaan.

5.1.2 De vraagfiguren

De vraagfiguren zijn opgedeeld in vier subtechnieken: de letterlijke vraag, de quaestie, de retorische vraag en de subiectie. Het APB en het VIOT bleken alleen significant te verschillen bij de subiectie: VIOT-sprekers maken hier meer gebruik van dan APB-sprekers. Uit de analyse blijkt verder dat dit verschil vooral komt doordat VIOT-sprekers de subiectie gebruiken als structuuraanduiding. De onderdelen van de presentatie over de onderzoeksvraag, de methode en de conclusie worden bijvoorbeeld ingeleid met een vraag als 'wat was de methode?', waarna het antwoord volgde. Het gebruik van de letterlijke vraag verschilde ook per corpus wanneer gekeken werd naar de inhoud van deze vraag: in VIOT-presentaties kwamen vooral onderzoeksvragen en enquêtevragen voor als letterlijke vraag, waarop net als bij de letterlijke vragen uit het APB-corpus niet direct een antwoord uit het publiek wordt verwacht. Bij de quaestie verschilt de functie van de vraagtechniek per corpus: de APB wil vooral aandacht trekken door verbazing te wekken, terwijl VIOT-sprekers vooral de betrokkenheid van het publiek willen vergroten door hen te laten nadenken over hun onderzoeksonderwerp. Het gebruik van de retorische vraag verschilde vooral per spreker.

Er zijn echter wat kanttekeningen te plaatsen. De subiectie kan door de manier van gebruik in de VIOT-presentaties bijvoorbeeld ook gezien worden als organiserende retentietechniek, naast of zelfs in plaats van de elaboratieve retentietechniek (zie o.a. Wackers et al., 2016: 296; paragraaf 2.1.5 van deze thesis). Bij het gebruik van een letterlijk vraag verwachtte de sprekers zelden direct een antwoord uit het publiek. Een enkele keer werd er daadwerkelijk meteen een antwoord van het publiek verwacht, waarmee in ieder geval twee van de vijf functies van de vraagtechniek wordt toegepast: het publiek activeren en de betrokkenheid vergroten (Andeweg & De Jong, 2004: 129-130). In het APB werd daarentegen niet direct een

antwoord verwacht uit het publiek, maar kon over het antwoord nagedacht worden om in hun eigen toespraak een antwoord te vormen. Op deze manier kan de verwerking van de voordracht wellicht verbeterd worden, aangezien een vraag ervoor kan zorgen dat een luisteraar zelf een antwoord zal bedenken.

Daarnaast was de codering van de subiectie en de retorische vraag lastig, aangezien de interpretatie van de tekst subjectief was. Wanneer kan een tekstdeel na een vraag bijvoorbeeld als antwoord op de vraag gezien worden, waardoor de vraag te coderen is als subiectie? Het volgende voorbeeld was door één beoordelaar gecodeerd als retorische vraag en door de tweede beoordelaar als subiectie:

'Wat nou massa-immigratie? Massamisleiding, zal worden bedoeld.' (APB)

Na het overleg is deze vraagfiguur uiteindelijk gecodeerd als een retorische vraag, omdat de woorden 'wat nou' herkenningwoorden zijn voor een retorische vraag. De zin na de vraag zou echter als antwoord opgevat kunnen worden, maar dit zal vooral interpretatief zijn.

5.2 *Verschillen en overeenkomsten tussen genres*

In deze deelparagraaf zal de tweede onderzoeksvraag besproken worden. Oftewel, hoe kunnen mogelijke verschillen en overeenkomsten in het gebruik van deze elaboratieve retentietechnieken tussen de sprekers in de APB, VIOT en TEDtalks verklaard worden door verschillen in genreconventies en doelen? De statistische analyses lieten zien dat vooral het TED-corpus verschilde in het gebruik van de elaboratieve retentietechnieken in vergelijking met de andere corpora: in het TED-corpus kwamen minder letterlijke vragen, meer retorische vragen en minder subiecties voor en een quaestie was gemiddeld korter. Daarnaast naderden de anekdote en de lengte per retorische vraag een significant verschil tussen VIOT-presentaties en TEDtalks, respectievelijk tussen APB-toespraken en TEDtalks. Dit antwoord op de onderzoeksvraag zal hieronder bediscussieerd worden aan de hand van de literatuur.

De anekdote blijkt meer gebruikt te worden door TEDtalk-sprekers. Engelstalige adviesboeken blijken deze retentietechniek ook meer te adviseren dan Nederlandse adviesboeken. De anekdote kwam in de top 10 van retentietechnieken uit Engelstalige adviesboeken, terwijl de anekdote bij de Nederlandse adviesboeken in de top 40 terecht kwam (Wackers et al., 2016: 298). TEDtalks worden over het algemeen gegeven in het Engels en sprekers uit dit corpus waren allen Engelstaligen, waardoor het verschil hierin te verklaren is door het verschil in de advisering van de anekdote per taal. Het onderzoek van Wackers et al. (2016) was echter gericht op het gebruik van de anekdote als retentietechniek. Uit onderzoek naar de anekdote door Andeweg & De Jong kwam naar voren dat Nederlandse adviseurs de anekdote ook veel adviseren. Daarnaast is echter ook van belang dat de codering van de

anekdote in TEDtalks nog geen rekening hield met de beperkte lengte van een anekdote. Hierdoor werd het aantal anekdotes bij TEDtalks fors verminderd: van de 22 oorspronkelijke gecodeerde anekdotes konden dertien anekdotes nog steeds gecodeerd worden na deze beperking van woordenaantal. Dit maximale woordenaantal is een goede richtlijn voor het coderen van een anekdote – een korte vertelling – maar brengt ook enkele nadelen met zich mee. Zo wordt door deze definitie een anekdote met 151 woorden uitgesloten. Een oplossing hiervoor zou kunnen zijn dat in het codeboek wordt toegevoegd dat in 150 woorden de laatste zin bereikt moet zijn. Wanneer de laatste zin bijvoorbeeld het 150^e woord bevat en daarna slechts een zestal woorden volgen, kan dit tekstgedeelte toch als anekdote worden gecodeerd.

Over het algemeen verschilden de vraagfiguren niet tussen de corpora. Wanneer echter de subtechnieken apart geanalyseerd werden, kwam een verschil in preferentie van de vraagfiguur naar voren. APB-sprekers prefereren de (lange) quaestie, VIOT-sprekers de subiectie, terwijl TEDtalk-sprekers de retorische vraag prefereren. De quaesties in de APB-toespraken waren vaak emotioneel of wilden de verbazing wekken van het publiek, hiermee zou de aandacht getrokken kunnen worden en kan de retentie bevorderd worden. Door verbazing te wekken of op emoties in te spelen, zet de spreker zich af tegen een andere groep – waar de verbazing over gaat. Hierdoor kan deze gedachte onbewust ook bij het publiek opkomen, waardoor de retentie wordt bevorderd en het hoofddoel van de APB-sprekers (i.e. overtuigen) wordt gestimuleerd (o.a. Gagestein, 2014: 61-62; Baddeley et al., 2015; De Graaf et al., 2012). VIOT-sprekers gebruikten de quaestie vooral om het publiek te laten nadenken over hun onderwerp, waardoor elaboratie plaats zou kunnen vinden, wellicht met meer retentie tot gevolg. Volgens Braet (2007) wordt een subiectie vooral als aandachtstrekker gebruikt – een middel om het publiek nieuwsgierig te maken naar de inhoud van de rest van de presentatie. De VIOT-sprekers bleken de subiectie vooral als structuuraanduiding te gebruiken en ondersteunen daarmee hun hoofddoel: VIOT-sprekers willen hun publiek zo goed mogelijk informeren over hun onderzoek en met het gebruik van de subiectie prikkelen zij de nieuwsgierigheid van het publiek. Retorische vragen hebben als functie om gedeelde waardeoordelen of emoties uit te drukken (Braet, 2007: 125). Door deze suggestie van gedeelde waardeoordelen en emoties, kunnen TEDtalk-sprekers de retentie van hun toespraken beïnvloeden en mensen wellicht ook inspireren met hun onderwerp. De preferenties voor het gebruik van een van de vraagfiguren als elaboratieve retentietechniek blijkt de hoofddoelen van de verschillende corpora te ondersteunen. Volgens de statistische analyse werden letterlijke vragen door elk corpus ongeveer even vaak gebruikt (APB: 41, VIOT: 69 en TED: 12). De aard van de letterlijke vragen was echter bij het APB-corpus en het VIOT-corpus anders dan bij de TEDtalks. Bij de TEDtalks waren de letterlijke vragen alleen als zodanig gecodeerd wanneer daadwerkelijk een antwoord uit het publiek volgde, terwijl bijvoorbeeld in het VIOT-corpus ook onderzoeksvragen als letterlijke vraag zijn gecodeerd. De letterlijke vragen bij de TEDtalks kunnen wellicht eerder als

retentietechniek gezien worden, aangezien zij het publiek aanzetten tot nadenken over het onderwerp (zie ook Andeweg & De Jong, 2004: 131).

Een andere verklaring van de verschillen en overeenkomsten van beide elaboratieve retentietechnieken tussen de corpora kan uitgelegd worden door het *Elaboration Likelihood Model* van Petty en Cacioppo (1986). Dit model is gebaseerd op persuasie, maar kan wellicht ook gebruikt worden voor een meer algemeen informatief genre als de VIOT-presentaties. Het model stelt dat informatie verwerkt kan worden op twee manieren: via de centrale route (rationele overweging) en via de perifere route (oppervlakkige verwerking). Door het doel van de VIOT-sprekers om vooral te informeren en het publiek te laten nadenken over hun onderzoeksonderwerp, kan gesuggereerd worden dat de VIOT-sprekers vooral verwerking van informatie via de centrale route willen bewerkstelligen. Voor de centrale route ligt het gebruik van de vraagfiguren als elaboratieve retentietechniek meer voor de hand, aangezien het publiek daardoor actiever bezig zou zijn met het onderwerp van de voordracht. Daartegenover staan de TEDtalk-sprekers en de APB-sprekers die meer gericht zijn op de overtuiging van het publiek, aangezien ook voor het inspireren van mensen (i.e. bij TEDtalks) een bepaalde overtuigingskracht nodig is. Voor het gemakkelijker maken van het overtuigen, kan de weerstand verminderd worden door het gebruik van narratieven ofwel de anekdote (o.a. De Graaf et al., 2012). Hierdoor wordt de perifere route gebruikt, de argumenten worden door de verhaalstructuur namelijk oppervlakkig verwerkt – maar kunnen vervolgens wel invloed hebben op het gedrag van het publiek.

6 Mogelijk vervolgonderzoek

Dit onderzoek analyseerde opgeschreven teksten, die uitgesproken zijn in een toespraak of presentatie. Deze gesproken toespraken en presentaties bevatten in de werkelijkheid ook intonatie, spreesnelheid en andere variabelen van gesproken tekst. Deze kunnen van invloed zijn op de daadwerkelijke retentie van de teksten en het gebruik van retentietechnieken. Om het daadwerkelijke effect van retentie bij toespraken en presentaties te achterhalen, is vervolgonderzoek nodig. Daarnaast kan met een vervolgonderzoek naar de effectiviteit van deze elaboratieve retentietechnieken ook getoetst worden of de weerstand tegenover de argumentatie verminderd, waardoor de verwerking en retentie van deze argumenten makkelijker en beter zal zijn. Tevens is nog niet bekend in welke mate men zich kan identificeren met de hoofdpersonages in een anekdote of kan transporteren in de anekdote uit een toespraak of presentatie. De theorieën over transportatie en identificatie zijn voornamelijk toegepast op geschreven teksten en niet op gesproken teksten, zoals in het huidige onderzoek. Of deze theorieën ook in het oog gehouden moeten worden bij het onderzoek van de effectiviteit van de elaboratieve retentietechniek de anekdote, zou onderzocht moeten worden.

Een andere mogelijkheid tot vervolgonderzoek is een inhoudelijke en tekstuele analyse de verschillende vraagfiguren. In welk gedeelte van de tekst komen de vragen voor? Zo heeft Hoeken onderzocht of de plek van de retorische vraag in de tekst uitmaakte voor de aandacht van het publiek. Zijn onderzoek liet zien dat lezers meer aandacht aan de argumenten van een persuasieve tekst besteden wanneer de retorische vraag na deze argumenten werd geplaatst dan wanneer de vraag ervoor werd geplaatst (Hoeken, 1998: 187). Kan deze effectiviteit gegeneraliseerd worden naar gesproken teksten en is deze toenemende aandacht aan de argumenten goed voor de retentie hiervan? Daarnaast bestaan de quaesties uit verschillende vragen, die tevens gecodeerd kunnen worden om te achterhalen welke vraagfiguren gebruikt worden voor de quaestie. Uit het huidige onderzoek kwam bij de tekstuele analyse namelijk naar voren dat de quaesties in het APB-corpus verbazing wekken en vaak een gelijkenis hadden met retorische vragen.

Opvallend is daarnaast het verschil tussen de politieke partijen bij het gebruik van de elaboratieve retentietechnieken de anekdote en de vraagfiguren. Het merendeel van de vraagfiguren is gebruikt door D66-fractieleider Pechtold (53,3%) en een kwart door de PvdA-fractieleider (voor een uitgebreid overzicht, zie Bijlage C). Wanneer elaboratieve retentietechnieken geadviseerd zouden worden aan politieke leiders, zou hierop gelet moeten worden. D66 maakt al vrij veel gebruik van retentietechnieken, terwijl de PVV en

VVD een stuk minder gebruik maken hiervan. De PVV gebruikt in dit corpus slechts één anekdote. Alleen de politieke partijen bestuderen op elaboratieve retentietechnieken zou wellicht interessant kunnen zijn voor vervolgonderzoek.

Bibliografie

- Andeweg, B., & De Jong, J. (2004). De Eerste Minuten: attentum, benevolum en docilem parare in de inleiding van toespraken (Proefschrift). Den Haag, Nederland: Sdu Uitgevers.
- Andeweg, B., & De Jong, J.C. (2005). De anekdote als stijlmiddel in toespraakinleidingen. Advisering, sprekerspraktijk en effectiviteit van een veelzijdig stijlmiddel. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 27 (3), 172-197.
- Atkinson, R.C., & Shiffrin, R.M. (1968). Human memory: A proposed system and its control processes. In K.W. Spence, & J.T. Spence (Red.), *The psychology of learning and motivation: Advances in research and theory*. New York, NY: Academic Press.
- Baddeley, A.D., & Hitch, G.J. (1974). Working memory. In G.A. Bower (Ed.), *The psychology of learning and motivation: Advances in research and theory* (Vol. 8, 47-89). New York, NY: Academic Press
- Baddeley, A., Eysenck, M.W., & Anderson, M.C. (2015). *Memory*. New York, NY: Psychology Press.
- Braet, A. (2007). *Retorische kritiek. Hoe beoordeel je overtuigingskracht?* Den Haag, Nederland: Sdu Uitgevers.
- Busselle, R., & Bilandzic, H. (2009). Measuring narrative engagement. *Media Psychology*, 12, 321-347.
- Cialdini, R. B. (2001). Harnessing the science of persuasion. *Harvard Business Review*, 72-79.
- Cohen, J. (2001). Defining identification: A theoretical look at the identification of audiences with media characters. *Mass Communication and Society*, 4, 245-264.
- De Graaf, A., Hoeken, H., Sanders, J., & Beentjes, J. W. J. (2012). Identification as a mechanism of narrative persuasion. *Communication Research*, 39 (6), 802-823.
- De Graaf, A., Sanders, J., & Hoeken, H. (2016). Characteristics of narrative interventions and health effects: a review of the content, form, and context of narratives in health-related narrative persuasion research. *Review of Communication Research*, 4, 88-131.
- De Jong, J., Andeweg, B., & Ströhmeijer, B. (2013). Lachen tijdens VIOT-lezingen. Een humoranalyse van zestien onderzoeks-presentaties van VIOT-onderzoekers. *Studies in Taalbeheersing*, 4, 181-193. Assen, Nederland: Van Gorcum.
- Edens, B. (1979). *Van stamelaar tot redenaar*. Culemborg, Nederland: Educaboek.
- Escalas, J.E. (2004). Imagine yourself in the product: mental simulation, narrative transportation, and persuasion. *Journal of Advertising*, 33 (2), 37-48.
- Gagestein, S. (2014). Denk niet aan een roze olifant. De psychologie van onzichtbaar overtuigen met framing. Zaltbommel, Nederland: Uitgeverij Haystack.

- Gallo, C. (2014). *Talk like TED. The 9 public speaking secrets of the world's top minds*. Londen, Engeland: Macmillan St. Martin's Press.
- Gray, P. (2010). *Psychology*. New York: Worth Publishers.
- Green, M.C., & Brock, T.C. (2000). The role of transportation in the persuasiveness of public narratives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79 (5), 701-721.
- Groome, D. (2010). Memory Improvement. In A. Esgate & D. Groome (Eds). *An introduction to applied cognitive psychology* (3rd ed.) (p. 9-34). New York, NY: Psychology Press.
- Hamby, A., Daniloski, K., & Brinberg, D. (2015). How consumer reviews persuade through narratives. *Journal of Business Research*, 68, 1242-1250.
- Heathcote, D. (2010). Working memory and performance limitations. In A. Esgate & D. Groome (Eds). *An introduction to applied cognitive psychology* (3rd ed.) (p. 89-108). New York, NY: Psychology Press.
- Hertz, B., Van Woerkum, C., & Kerkhof, P. (2013). Wetenschappelijke presentaties met PowerPoint. Schadelijke software? *Studies in Taalbeheersing*, 4, 125-134. Assen: Van Gorcum.
- Hoeken, H. (1998). *Het ontwerp van overtuigende teksten: wat onderzoek leert over de opzet van effectieve reclame en voorlichting*. Bussum, Nederland: Uitgeverij Coutinho.
- Hoeken, H., & Anderiesse, R. (1992). Het effect van de positie van retorische vragen op de overtuigingskracht van een persuasieve tekst. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 14, 257-269.
- Krusche, H. (1986). *Neem het woord. Zelfverzekerd spreken in het openbaar*. Baarn: Bigot & Van Rossum, 2e dr. [vert. uit het Duits door C.W.A.J.A. Walraven van: Reden und gewinnen. Geneve: Aristion, 1984]. [jaar van 1e dr. onbekend].
- Labov, W., & Waletzky, J. (1967). Narrative analysis: Oral versions of personal experience. In J. Helm (Ed.), *Essays on the verbal and visual arts* (pp. 12-44). Seattle, WA: University of Washington.
- Lockhart, R.S., & Craik, F.I. (1990). Levels of processing: A retrospective commentary on a framework for memory research. *Canadian Journal of Psychology*, 44 (1), 87-112.
- Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning* (2e ed.). New York, NY: Cambridge University Press.
- Mijnders, L. (2015). *Weet je nog, dat verhaal dat ik je vertelde? Een onderzoek naar de manier waarop TEDtalk-sprekers gebruikmaken van elaboratieve retentietechnieken die ervoor kunnen zorgen dat het publiek de boodschap onthoudt* (Masterscriptie). Verkregen van: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/34970/Masterscriptie%20Lisanne%20Mijnders.pdf?sequence=1>
- Moyer-Gusé, E. (2008). Toward a theory of entertainment persuasion: Explaining the persuasive effects of entertainment-education messages. *Communication Theory*, 18, 407-425.

- Paivio, A. (1991). Dual coding theory: Retrospect and current status. *Canadian Journal of Psychology*, 45 (3), 255-287.
- Petty, R.E., & Cacioppo, J.T. (1986). The elaboration likelihood model of persuasion. *Communication and Persuasion*, 1-24.
- Renkema, J. (2002). *Schrijfwijzer* (4e ed.). Den Haag, Nederland: Sdu Uitgevers.
- Renkema, J. (2004). *Introduction to discourse studies*. Amsterdam, Nederland: John Benjamins Publishing.
- Slater, M. D., & Rouner, D. (2002). Entertainment-education and elaboration likelihood: Understanding the processing of narrative persuasion. *Communication Theory*, 12, 173-191.
- Slot, P. (1995). *Vroeg ik jou wat? Retorische vragen in alledaags taalgebruik*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Contact.
- Tesselaar, S., & Scheringa, A. (2008). *Storytelling handboek: organisatieverhalen voor managers, trainers en onderzoekers*. Amsterdam, Nederland: Uitgeverij Boom.
- Van Dam, G. (1977). *Onthouden en vergeten*. Groningen, Nederland: Wolters-Noordhoff.
- Wackers, M., De Jong, J., & Andeweg, B. (2016). Structureren om onthouden te worden: Retentietechnieken in presentaties van onderzoekers en toespraken van politici. In: D. van de Mieroop, L. Buysse, R. Coesemans & P. Gillaerts (red.), *De macht van de taal* (p. 295-308). Leuven, België: Uitgeverij Acco.

Bijlage A De codering van anekdotes en vraagfiguren in de corpora (Atlas.ti-bestand)

Bijlage A.1 is de codering van het APB-corpus, Bijlage A.2 die van het VIOT-corpus en Bijlage A.3 de codering van het vergelijkingscorpus met TEDtalks.

Bijlage B De aantallen, lengtes en percentages per retentietechniek en per spreker

Bijlage C Het aantal elaboratieve retentietechnieken per politieke partijen